

ХОНГО УУЛСЫН ХЭЖЛЭЛ
№ 07 дугаар сарын 07
№25 /646/

ТӨРИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АЛБАН МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсын
хууль

825

Монгол Улсын
асгийн газрын
тогтоол

849

Монгол Улсын
Эзэд шүүхийн
тогтоол

883

**Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн
тухай**

Хөгжлийн индексийн тухай

**Эрүүгийн хуулийн 21 дүгээр
бүлгийн зарим зүйл, заалтыг
тайлбарлах тухай**

ГАРЧИГ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

204.	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай	825
205.	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцох тухай	847
206.	Протоколд нэгдэн орох тухай	848
207.	Барааны тэмдгийн хуулийн тухай Сингапурын гэрээнд нэгдэн орох тухай	848

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ

208.	Хөгжлийн индексийн тухай	Дугаар 88	849
------	--------------------------	-----------	-----

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТОГТООЛ

209.	Эрүүгийн хуулийн 21 дүгээр бүлгийн зарим зүйл, заалтыг тайлбарлах тухай	Дугаар 14	883
------	--	-----------	-----

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2010 оны 06 дугаар
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЭМ, ЭМНЭЛГИЙН ХЭРЭГСЛИЙН ТУХАЙ (Шинэчилсэн найруулга)

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь хүний болон мал эмнэлгийн зориулалттай эм, түүний дотор уламжлалт эм, биобэлдмэл, оношлуур /цаашид "эм" гэх/, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, импортлох, экспортлох, хадгалах, худалдах, түгээх, хэрэглэх, хянах үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль тогтоомж

2.1.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль тогтоомж нь Монгол

Улсын Үндсэн хууль¹, Эрүүл мэндийн тухай², Малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалах тухай хууль³, энэ хууль болон эдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

2.2.Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

3 дугаар зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

3.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараахь нэр томъёог дор дурдсан утгаар ойлгоно:

3.1.1.“эм” гэж хүний болон мал, амьтны өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, өвчнийг оношлох, эмчлэх, дархлаажуулах зориулалттай, үйлчлэл нь эм судлал, эмнэлзүйн сорилт туршилтаар нотлогдсон, нийлэг буюу амьтан, ургамал, эрдсийн гаралтай бодисыг тодорхой хэлбэрт оруулсан, зохих тун, хэмжээгээр хэрэглэдэг бэлдмэлийг;

3.1.2.“биобэлдмэл” гэж хүний болон мал, амьтны өвчнийг эмчлэх, оношлох, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх зориулалтаар амьд бие, бие махбодь, түүний эд, эсээс болон лабораторийн аргаар гаргаж авсан бүтээгдэхүүнийг;

3.1.3.“уламжлалт эм” гэж хүний болон мал, амьтны өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, өвчнийг оношлох, эмчлэх зорилгоор тодорхой тун, хэмжээгээр хэрэглэдэг, уламжлалт анагаах ухааны жорын дагуу ургамал, амьтан, эрдсийн гаралтай бодис болон үнэт эрдэнэс оруулан уламжлалт болон үйлдвэрийн аргаар бэлдсэн байгалийн гаралтай бүтээгдэхүүнийг;

3.1.4.“оношлуур” гэж хүний болон мал, амьтны өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, өвчнийг оношлох, түүний явцыг хянах зорилгоор хүн, мал, амьтанд болон орчны сорьцын шинжилгээнд хэрэглэдэг, тодорхой тун, хэмжээ, найрлага, өвөрмөц чанар, идэвх бүхий бүтээгдэхүүнийг;

3.1.5.“эмнэлгийн хэрэгсэл” гэж хүний болон мал, амьтны өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, өвчнийг оношлох, эмчлэх, сувилах болон бие махбодийн бүтэц, үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор ашигладаг туслах зориулалтын эд зүйлийг;

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль-“Төрийн мэдээлэл” эмхтгэлийн 1992 оны 1 дугаарт нийтлэгдсэн.

² Эрүүл мэндийн тухай хууль- “Төрийн мэдээлэл” эмхтгэлийн 1998 оны 7 дугаарт нийтлэгдсэн.

³ Малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалах тухай хууль- “Төрийн мэдээлэл” эмхтгэлийн 2001 оны 25 дугаарт нийтлэгдсэн.

3.1.6. "мансууруулах эм" гэж донтуулах нөлөөлөл үзүүлдэг, "Мансууруулах эмийн тухай" 1961 оны Нэгдсэн Конвенцийн жагсаалтад орсон эм бэлдмэлийг;

3.1.7. "сэтгэцэд нөлөөлөх эм" гэж сэтгэцэд хүчтэй нөлөөлөл үзүүлдэг, "Сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын тухай" 1971 оны Конвенцийн жагсаалтад орсон бодисыг;

3.1.8. "өвчин эм" гэж ховор тохиолддог өвчнийг эмчлэхэд болон улсын хэмжээгээр харьцангуй бага хэрэглэдэг эмийг;

3.1.9. "эмийн түүхий эд" гэж эмчилгээний идэвхт бодис агуулсан цэвэр язгуур махбодь, нийлэг болон ургамал, амьтан, эрдсийн гаралтай зүйлийг;

3.1.10. "эмийн туслах бодис" гэж эм үйлдвэрлэх, найруулахад зайлшгүй шаардлагатай нэмэлт зүйлийг;

3.1.11. "цуврал" гэж үйлдвэрлэлийн технологийн нэг удаагийн шат дамжлагаар үйлдвэрлэсэн эмийн бүтээгдэхүүний багцын тоо хэмжээг;

3.1.12. "эмийн үнэлэмж" гэж эмийн чанар, аюулгүй байдал, үйлчлэлийн идэвхийг эм зүй, эм судлал болон эмнэлзүйн судалгаагаар нарийвчлан тогтоосон илэрхийллийг;

3.1.13. "эмийн бүртгэл" гэж хими, биологи, эм судлал, эмийн үнэлэмжийн үндсэн дээр урьдчилан сэргийлэлт, оношлогоо, эмчилгээнд хэрэглэж болох нь нотлогдсон эмийг Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт хэрэглээнд гаргахыг зөвшөөрөх үйл ажиллагааг;

3.1.14. "зайлшгүй шаардлагатай эм, эмнэлгийн хэрэгслийн жагсаалт" гэж хүн болон мал, амьтанд үзүүлэх эмнэлгийн тусламжид эн тэргүүнд хэрэглэхээр эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас баталсан эм, эмнэлгийн хэрэгслийн нэрсийг;

3.1.15. "эм барих" гэж Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 3.1.17-д заасныг;

3.1.16. "эмийн жор" гэж эмчээс эм зүйч, эм найруулагчид хандан эмийг тухайн өвчтөнд зориулан бэлтгэх, олгох, хэрэглэх аргыг заасан баримт бичгийг;

3.1.17. "эмийн зохистой хэрэглээ" гэж эмийг шаардлагатай

тохиолдолд эмч, эм зүйчний заавар, зөвлөмжийн дагуу зөв хэрэглэхийг;

3.1.18. "эмийн гаж нөлөө" гэж хүний болон мал, амьтны өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнийг оношлох, эмчлэх зорилгоор зохист тунгаар хэрэглэхэд бие махбодид гарч болзошгүй болон гарч байгаа сөрөг илэрлийг;

3.1.19. "фармакопейн өгүүлэл" гэж эмэнд тавих шаардлага, чанарын үзүүлэлт болон тэдгээрийг шинжлэх аргыг заасан зайлшгүй мөрдөх стандартыг;

3.1.20. "фармакопей" гэж фармакопейн өгүүллийн эмхтгэлийг;

3.1.21. "хуурамч эм" гэж хууль бусаар ашиг олох зорилгоор эм үйлдвэрлэгчийн нэрээр хуурамч шошго хэрэглэж, дууриалган үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг;

3.1.22. "эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэр" гэж эмийн түүхий эд болон эмийн туслах бодис ашиглан эм зүйн технологийн дагуу эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий хуулийн этгээдийг;

3.1.23. "эм, эмнэлгийн хэрэгсэл ханган нийлүүлэх байгууллага" гэж эмийн сан, эрүүл мэндийн байгууллага болон мал эмнэлгийг эм, эмнэлгийн хэрэгслээр бөөний үнээр хангах үйл ажиллагааг эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий хуулийн этгээдийг;

3.1.24. "эмийн сан" гэж эрүүл мэндийн байгууллага, мал эмнэлэг, хүн амыг эм, эмнэлгийн хэрэгслээр жижиглэнгийн үнээр хангах үйл ажиллагааг эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий хуулийн этгээдийг;

3.1.25. "биологийн идэвхт бүтээгдэхүүн" гэж Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 3.1.21-д заасныг.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ
ТӨРӨӨС ЭМИЙН ТАЛААР БАРИМТЛАХ БОДЛОГО,
ЗОХИЦУУЛАЛТ, ЭМ ХАНГАМЖИЙН ТОГТОЛЦОО,
ЭМ БАРИХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

4 дүгээр зүйл. Эмийн үндэсний бодлого

4.1. Эмийн үндэсний бодлого нь Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах нэгдмэл бодлогын салшгүй хэсэг мөн.

4.2.Эмийн үндэсний бодлого нь эрүүл мэндийн байгууллага, мал эмнэлэг, хүн амыг өндөр идэвхтэй, чанарын баталгаатай, эмийн бүртгэлд бүртгэгдсэн эмээр тасралтгүй, хүртээмжтэй, жигд хангах, эмийн зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэхэд чиглэнэ.

4.3.Импорт орлох эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үндэсний үйлдвэрлэлийг төрөөс дэмжих бодлого баримтална.

4.4.Эмийн үндэсний бодлого нь Засгийн газар, төрийн захиргааны төв болон нутгийн захиргааны байгууллагын бодлогод тусаж, тэдгээрийн үйл ажиллагаагаар дамжин хэрэгжинэ.

4.5.Зайлшгүй шаардлагатай эм, эмнэлгийн хэрэгслийн болон өнчин эмийн жагсаалтыг төрийн захиргааны холбогдох төв байгууллага батална.

4.6.Энэ хуулийн 4.5-д заасан жагсаалтад орсон эмийн үнийн дээд хязгаарыг Засгийн газар тогтооно.

5 дугаар зүйл. Эмийн зөвлөл

5.1.Эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь дэргэдээ хүний болон малын эмийн асуудал хариуцсан зөвлөл /цаашид "эмийн зөвлөл" гэх/-тэй байна.

5.2.Эмийн зөвлөл нь эмийн үндэсний бодлогыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх орон тооны бус, мэргэжлийн зөвлөх байгууллага бөгөөд түүний бүрэлдэхүүн, дүрэм, гишүүдийн ашиг сонирхлын зөрчлийн мэдүүлэг гаргах журмыг эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

5.3.Эмийн зөвлөл нь мэргэжлийн салбар зөвлөлтэй байж болно.

5.4.Эмийн үндэсний бодлогод өөрчлөлт оруулах, гамшгийн болон онцгой байдлын нөхцөл үүссэн үеийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хангамжийг зохицуулах зэрэг тохиолдолд хүний болон малын эмийн зөвлөл хамтран хуралдаж асуудлыг шийдвэрлэнэ.

5.5.Эмийн зөвлөл нь дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

5.5.1.эмийн үндэсний бодлогын асуудлаар санал, зөвлөмж боловсруулж, төрийн захиргааны холбогдох төв байгууллагад оруулах;

5.5.2.оношлогоо, эмчилгээнд хэрэглэх эм, эмнэлгийн хэрэгслийг сонгох асуудлаар санал, зөвлөмж боловсруулах;

5.5.3.эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг бүртгэх, өөрчлөлт оруулах асуудлыг эмийн үндэсний бодлогын хүрээнд шийдвэрлэх;

5.5.4.эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, импортлох асуудлаар дүгнэлт, зөвлөмж гаргах;

5.5.5.мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эмийн жагсаалтыг өөрчлөх, хэрэглээнд хяналт тавих чиглэлээр мэргэжлийн зөвлөмж гаргах;

5.5.6.Монгол Улсад шинээр бүтээсэн эмийн эмнэлзүйн өмнөх судалгаа, эмнэлзүйн туршилын дүнг хэлэлцэн хэрэглээнд гаргах асуудлаар дүгнэлт гаргах;

5.5.7.Монгол Улсад анх удаа бүртгэж байгаа импортын шинэ эмэнд эмнэлзүйн судалгаа хийх эсэхийг шийдвэрлэх.

6 дугаар зүйл.Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импорт, экспорт, худалдаа, түгээлт, хяналтын талаархи төрийн зохицуулалт

6.1.Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импорт, экспорт, худалдаа, түгээлт, хяналттай холбоотой үйл ажиллагааг төрийн зүгээс нэгдсэн зохицуулалтаар хангана.

6.2.Энэ хуулийн 6.1-д заасан төрийн зохицуулалтыг дараахь үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүнэ:

6.2.1.эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний бүртгэл, зах зээл дэх чанар, аюулгүй байдлын тандалт судалгаа;

6.2.2.үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах тусгай зөвшөөрөл;

6.2.3.импорт, экспортын лиценз, хяналт, зохицуулалт;

6.2.4.чанарын баталгаажуулалт;

6.2.5.эмийн үйлдвэрлэлийн стандарт (GMP)-ын

шаардлагыг хангасан тухай батламж;

6.2.6.эм зүйн үйл ажиллагаанд тавих мэргэжлийн хяналт;

6.2.7.эмийн гаж нөлөөнд тавих хяналт;

6.2.8.эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний зар сурталчилгааны зөвшөөрөл, хяналт;

6.2.9.зайлшгүй шаардлагатай эмийн үнийн зохицуулалт, хяналт;

6.2.10.эмнэлгийн мэргэжилтэн болон олон нийтэд зориулсан эмийн талаархи хараат бус, бодит мэдээлэл.

6.3.Энэ хуулийн 6.2-т заасан зохицуулалтыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх эмийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага гүйцэтгэнэ.

7 дугаар зүйл.Тусгай зөвшөөрөл

7.1.Хүний эм, эмнэлгийн хэрэгсэл болон мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх эм, тэдгээрийн угтвар бодис, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах тусгай зөвшөөрлийг эмийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага олгоно.

7.2.Малын эм, эмнэлгийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах тусгай зөвшөөрлийг хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага олгоно.

8 дугаар зүйл.Эм барих үйл ажиллагаа эрхлэх

8.1.Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 22.3-т заасан зөвшөөрөл бүхий эмнэлгийн мэргэжилтэн эм барих үйл ажиллагаа эрхэлнэ.

8.2.Мал эмнэлгийн боловсрол эзэмшүүлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий сургууль төгсөж, мэргэжлээрээ ажиллах итгэмжлэл авсан малын эмч малын эм барих үйл ажиллагаа эрхэлнэ.

9 дүгээр зүйл.Эм хангамжийн байгууллага

9.1.Эм хангамжийн байгууллагад дараахь байгууллага хамаарна:

9.1.1.эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэр;

9.1.2.эм, эмнэлгийн хэрэгсэл ханган нийлүүлэх байгууллага;

9.1.3.эмийн сан.

9.2.Энэ хуулийн 9.1-д заасан эм хангамжийн байгууллагын эм, эмнэлгийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах тусгай зөвшөөрөл авахаас бусад эм хангамжийн байгууллагатай холбогдсон харилцааг Эрүүл мэндийн тухай хуулиар зохицуулна.

9.3.Эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага эмнэлгийн яаралтай болон нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд хэрэглэх эм, эмнэлгийн хэрэгсэл хадгалах зориулалтын нөөцийн агуулахтай байж болно.

10 дугаар зүйл.Эм хангамжийн байгууллагын үйл ажиллагааны зарчим, нийтлэг үүрэг

10.1.Эм хангамжийн байгууллага нь үйл ажиллагаандаа эмийн бүртгэлд бүртгэгдсэн, чанарын баталгаатай эм, эмнэлгийн хэрэгслээр эрүүл мэндийн байгууллага, мал эмнэлэг, хүн амыг жигд хангах зарчмыг баримтална.

10.2.Эм хангамжийн байгууллага нь Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд заасан үүргийг хүлээнэ.

10.3.Эм хангамжийн байгууллага нь эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэл, хадгалалт, худалдааг эм зүйн технологийн шаардлага хангасан нөхцөлд явуулна.

10.4.Эм хангамжийн байгууллагын бүтэц, үйл ажиллагаа нь улсын стандартын шаардлагыг хангасан байна.

11 дүгээр зүйл.Эм хангамжийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хориглох зүйл

11.1.Эм хангамжийн байгууллагын үйл ажиллагаанд дараах зүйлийг хориглоно:

11.1.1.энэ хуулийн 7 дугаар зүйлд заасан тусгай зөвшөөрөлгүйгээр эм, эмнэлгийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах;

11.1.2.Монгол Улсын эмийн бүртгэлд бүртгэгдээгүй, чанарын баталгаажуулалтгүй, хэрэглэх хүчинтэй хугацаа дууссан эм, эмнэлгийн хэрэгслээр үйлчлэх;

11.1.3.эм, эмнэлгийн хэрэгслийг эм хангамжийн байгууллагаас бусад эх үүсвэрээс авах;

11.1.4.эм барих зөвшөөрөлгүй этгээдийг эм найруулах, бэлтгэх, шалгах, олгох үйл ажиллагаанд оролцуулах;

11.1.5.эм, эмнэлгийн хэрэгсэл ханган нийлүүлэх байгууллага иргэдэд эм, эмнэлгийн хэрэгсэл худалдах;

11.1.6.ашиг, орлогоо нэмэгдүүлэх зорилгоор эмчийг эм, эмнэлгийн хэрэгсэл худалдах, үр дүнгээр нь урамшуулах буюу түүнтэй адилтгах үйл ажиллагаанд оролцуулах;

11.1.7.хуурамч эм үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах.

11.2.Эмнэлгийн үйл ажиллагаанд дараахь зүйлийг хориглоно:

11.2.1.эм барих эрхгүй мэргэжилтнээр эм барих үйл ажиллагаа эрхлүүлэх;

11.2.2.эмийн хадгалалт, хамгаалалтын журам зөрчих.

11.3.Зориулалтын бус газар эм, эмнэлгийн хэрэгсэл хадгалах, худалдахыг хориглоно.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ ЭМ, ЭМНЭЛГИЙН ХЭРЭГСЛИЙН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ ЭРХЛЭХ

12 дугаар зүйл.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэл эрхлэхэд тавих шаардлага

12.1.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэл эрхлэхэд дараахь үндсэн шаардлагыг хангасан байна:

12.1.1.улсын болон олон улсын стандартын шаардлага хангасан эм, эмнэлгийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх технологитой байх;

12.1.2.эм, эмнэлгийн хэрэгсэл хадгалах, үйлдвэрлэл явуулах ариун цэвэр, эрүүл ахуйн шаардлага хангасан зориулалтын байр.

тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан байх;

12.1.3.эмийн түүхий эдийг эмийн бүртгэлд бүртгүүлсэн байх;

12.1.4.тухайн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эхлэхээс өмнө эмийн түүхий эд, эмийн туслах бодисыг итгэмжлэгдсэн лабораторийн шөвжилгээнд хамруулах;

12.1.5.үйлдвэрлэлийн дамжлагыг технологийн дагуу удирдан хөтлөх, хянах мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангагдсан байх;

12.1.6.үйлдвэрлэлийн явцын болон эцсийн бүтээгдэхүүний чанарын хяналтыг зохион байгуулах, чанарын баталгааг цуврал бүрт гаргах нөхцөлийг хангасан байх;

12.1.7.үйлдвэрлэсэн эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, түүний сав, баглаа боодол, шошго нь стандартын шаардлага хангасан байх.

12.2.Эмийн үйлдвэр өөрийн бүтээгдэхүүний чанарыг хариуцна.

12.3.Эмийн үйлдвэрт стандартын шаардлагыг хангасан тухай батламжийг эмийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага олгоно.

12.4.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэл эрхлэхэд дараахь зүйлийг хориглоно:

12.4.1.мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эмийг тусгай зөвшөөрөлгүй үйлдвэрлэх;

12.4.2.хүний эмийг мал, амьтны эмтэй нэг шугам, дамжлага дээр үйлдвэрлэх;

12.4.3.чанарын баталгаагүй түүхий эд, материалаар эм, эмнэлгийн хэрэгсэл үйлдвэрлэх.

13 дугаар зүйл. Эмийн санд эм найруулах

13.1.Эмчийн жорын дагуу эмийн бүртгэлд бүртгэгдсэн үндсэн түүхий эд, чанарын шаардлага хангасан туслах түүхий эдийг ашиглан эмийн санд эм найруулж болно.

13.2.Эм найруулах стандартын шаардлага хангасан эмийн санд

эм барих эрх бүхий мэргэжилтэн эм зүйн технологийн дагуу эм найруулах үйл ажиллагааг гүйцэтгэнэ.

ДОРОВДҮГЭЭР БҮЛЭГ ЭМ, ЭМНЭЛГИЙН ХЭРЭГСЛИЙГ УЛСЫН ХИЛЭЭР НЭВТРҮҮЛЭХ

14 дүгээр зүйл. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийг улсын хилээр нэвтрүүлэх

14.1. Эм, эмнэлгийн хэрэгслийг улсын хилээр нэвтрүүлэх хилийн боомтыг Засгийн газар тогтооно.

14.2. Зорчигчийн хувийн хэрэглээний эмийг улсын хилээр нэвтрүүлэх асуудлыг Гаалийн тухай хуулийн¹ 227 дугаар зүйлд заасны дагуу зохицуулна.

15 дугаар зүйл. Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл импортлох, экспортлох

15.1. Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл ханган нийлүүлэх байгууллага нь эм, эмнэлгийн хэрэгсэл импортлох, экспортлоход эмийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагаас лиценз авна.

15.2. Энэ хуулийн 15.1-д заасан лиценз олгох журмыг эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

15.3. Импортын болон экспортын лицензийн бичигт эм, эмнэлгийн хэрэгслийн нэр, хэлбэр, тун, тоо хэмжээ, үйлдвэрлэгчийн нэр, улсын хилээр нэвтрүүлэх хугацаа, хилийн боомтыг заасан байна.

15.4. Энэ хуулийн 22.7.1-22.7.9-д заасан эмэнд эмийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага импортын лиценз олгоно.

15.5. Гамшгийн болон онцгой байдлын нөхцөл үүссэн үед эмийн бүртгэлд бүртгэгдээгүй эм болон яаралтай тусламжийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийг зайлшгүй шаардлагаар гадаадаас авах тохиолдолд энэ хуулийн 5 дугаар зүйлд заасан эмийн зөвлөлийн дүгнэлтийг үндэслэн эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний шийдвэрээр импортын лиценз олгоно.

¹ Гаалийн тухай хууль- "Төрийн мэдээлэл" эмхтгэлийн 2008 оны 23 дугаарт нийтлэгдсэн.

15.6.Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл импортлогч нь гадаад улсын эмийн үйлдвэр, эсхүл түүний албан ёсны гэрээт борлуулагчтай, экспортлогч нь худалдан авагч байгууллагатай худалдааны гэрээ байгуулсан байна.

15.7.Байгууллага, иргэн эм, эмнэлгийн хэрэгслийг гадаадаас тусламж, хандиваар авах тохиолдолд эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай урьдчилан зөвшилцөж, эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хадгалалт, хэрэглээ, түгээлтийн асуудлыг шийдвэрлэсэн байна.

15.8.Тусламж, хандиваар эм, эмнэлгийн хэрэгсэл хүлээн авах, хэрэглэх журмыг эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

15.9.Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл импортлох, экспортлоход дараахь зүйлийг хориглоно:

15.9.1.эм, эмнэлгийн хэрэгсэл нэвтрүүлэхээр тогтоосон хилийн боомтоос өөр боомтоор эм, эмнэлгийн хэрэгсэл нэвтрүүлэх;

15.9.2.“Монгол Улсад үйлдвэрлэв” гэсэн шошго, стандартын дугаартай эм, эмнэлгийн хэрэгслийг импортлох;

15.9.3.тусгай зөвшөөрөлгүй хуулийн этгээд, иргэн эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг импортлох.

15.9.4.энэ хуулийн 15.3-т заасан импортын болон экспортын лицензийн бичигт заасан нэр, хэлбэр, тун, тоо хэмжээнээс илүү буюу өөр нэр төрлийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийг улсын хилээр нэвтрүүлэх.

15.10.Засгийн газраас баталсан жагсаалтын дагуу эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн эмийн үйлдвэр, ханган нийлүүлэгчтэй шууд гэрээ байгуулан дархлаажуулах бэлдмэл, эм, эмнэлгийн хэрэгслийг импортоор шууд нийлүүлэх эрхийг олгож болно.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ ЭМИЙН ТҮГЭЭЛТ

16 дугаар зүйл.Эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг худалдах үйл ажиллагаа

16.1.Эмийн сангийн байршил болон үйлчлэх хүрээг тухайн орон

нутгийн онцлогт тохируулан тогтоох, эм, эмнэлгийн хэрэгслээр хангах үйл ажиллагааг зохицуулах үүргийг нутгийн захиргааны байгууллага хүлээнэ.

16.2.Эмийн сан нь эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, багаж, төхөөрөмж болон биологийн идэвхт бүтээгдэхүүн, эрүүл мэнд, гоо сайхан, ариун цэврийн бүтээгдэхүүнээр үйлчилж болно.

16.3.Сумын багийн хүний эмч орон нутгийн харьяаллын эмийн сангаас гэрээний дагуу авсан эм, эмнэлгийн хэрэгслээр үйлчлэх хүрээнийхээ хүн амд үйлчилж болно.

16.4.Малын эмч нь эм хангамжийн байгууллагаас авсан малын эм, эмнэлгийн хэрэгслээр мал, амьтан бүхий иргэнд үйлчилж болно.

16.5.Эмийн сангийн үйл ажиллагаанд дараахь зүйлийг хориглоно:

16.5.1.жороор олгох эмийг жоргүйгээр, хүчингүй жороор олгох;

16.5.2.мал, амьтны зориулалттай эм, эмнэлгийн хэрэгслийг хүнд хэрэглэхээр олгох;

16.5.3.заавал хийх дархлаажуулах бэлдмэл, эмнэлгийн нөхцөлд хэрэглэхээр заасан болон үнэ төлбөргүй олгох зориулалттай буцалтгүй тусламжийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийг худалдах;

16.5.4.уламжлалт эмээс бусад эмээр эмийн сан, түүний салбараас өөр газарт үйлчлэх.

16.6.Биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг эмийн сан болон стандартын шаардлага хангасан хүнсний дэлгүүрт борлуулна.

17 дугаар зүйл.Эмийн зохистой хэрэглээ

17.1.Эмнэлэгт эмийн зохистой хэрэглээний асуудлыг хариуцсан эмийн эмчилгээг зохицуулах хороо ажиллана.

17.2.Эмч эмийн жорыг олон улсын нэрээр стандартын дагуу бичиж, хэрэглэх арга, хугацаа, илрэх гаж нөлөө зэргийг үйлчлүүлэгчид тайлбарлана.

17.3.Эмийн мэргэжилтэн эмийн сангаас эм олгохдоо хэрэглэх арга, хадгалах нөхцөл, зохистой хэрэглээний талаар иргэдэд зөвлөгөө өгнө.

18 дугаар зүйл.Эмийн хаяглалт, тэмдэглэгээ

18.1.Эмийн сав, баглаа боодол дээрх хаяглалт, тэмдэглэгээ нь дараахь мэдээллийг агуулсан байна:

- 18.1.1.эмийн худалдааны болон олон улсын нэр, хэлбэр;
- 18.1.2.тун, хэмжээ, тоо ширхэг;
- 18.1.3.үйлдвэрлэгчийн нэр;
- 18.1.4.цувралын дугаар;
- 18.1.5.хэрэглэх арга;
- 18.1.6.үйлдвэрлэсэн он, сар, өдөр, хүчинтэй хугацаа;
- 18.1.7.олгох нөхцөл;
- 18.1.8.хадгалах нөхцөл;
- 18.1.9.Монгол Улсын эмийн бүртгэлийн дугаар.

18.2.Мал, амьтны эм гэж бүртгэгдсэн эмийн савлалт дээр "Мал, амьтанд зориулсан" гэсэн бичээс байна.

18.3.Цус, цусан бүтээгдэхүүн болон хүний эд, эрхтэний бэлдмэлийн савлалт дээр "Хүний дархлалын хомсдлын вирусийн эсрэг бие агуулаагүй" гэсэн бичээс байна.

18.4.Цусны ийлдсийн савлалт дээр ямар амьтны цус, эд эрхтэнээс гарган авсныг, дархлаажуулах бэлдмэл дээр нянг ургуулсан тэжээлт орчныг заана.

18.5.Эмийн хэрэглэх заавар нь монгол хэлээр байх бөгөөд дараахь мэдээллийг агуулна:

- 18.5.1.үйлдвэрлэгчийн нэр, албан ёсны хаяг;
- 18.5.2.эмийн худалдааны болон олон улсын нэр;
- 18.5.3.эмийн найрлага, тун, хэмжээ;
- 18.5.4.хэрэглэх заалт;
- 18.5.5.хориглох заалт;
- 18.5.6.гаж нөлөө;
- 18.5.7.бусад эмтэй харилцан үйлчлэл;
- 18.5.8.хэрэглэх арга;

- 18.5.9.хүчинтэй хугацаа;
- 18.5.10.хадгалах нөхцөл, анхааруулга;
- 18.5.11.олгох нөхцөл.

ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ ШИНЭ ЭМ БҮТЭЭХ

19 дүгээр зүйл.Шинэ эмийг хэрэглээнд гаргах

19.1.Шинээр бүтээсэн эх орны эмийг эмнэлзүйн өмнөх судалгаа, эмнэлзүйн туршилтад хамруулж эмийн бүртгэлд бүртгэсний дараа хэрэглээнд гаргана.

19.2.Шинэ эмийн патент олгох асуудлыг холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулна.

20 дугаар зүйл.Эмнэлзүйн өмнөх судалгаа

20.1.Эмнэлзүйн өмнөх судалгааг эм зүй, хор судлал, эм судлалын буюу эмийн генетик, динамикийн чиглэлээр явуулна.

20.2.Эм зүйн судалгаагаар дараахь үзүүлэлтийг тогтоон баталгаажуулсан байна:

20.2.1.үйлчлэгч бодисын чанар, цэвэршилт;

20.2.2.эмийн бодисыг таних өвөрмөц урвал, тооны агууламжийн хэмжээ;

20.2.3.шаардлагатай тохиолдолд биологийн аргаар тогтоосон үйлчлэгч бодисын хэмжээ;

20.2.4.эмийн тогтвортой болон уусах чанар;

20.2.5.биошингэц;

20.2.6.холбогдох сорилтын дүгнэлт.

20.3.Хор судлалын судалгаагаар дараахь дүгнэлтийг гаргасан байна:

20.3.1.химийн цэвэр бодис агуулсан бол үр хөврөлд нөлөөлөх, хавдар үүсгэх, удмын генд нөлөөлөх чанаргүйг баталсан болон эмгэг судлал, гистологийн судалгааны дүн;

20.3.2.архаг болон цочмог хордлогын тун, хэмжээ, амьтанд хийсэн туршилтын дүн.

20.4.Эмийн кинетикийн судалгаагаар эмийн биед шимэгдэх, ялгарах хугацаа болон биошингэцийг тогтоосон байна.

20.5.Эмийн динамикийн судалгаагаар дараахь үзүүлэлтийг тогтоосон байна:

20.5.1.эмийг хэрэглэх үндсэн заалт, эмчилгээний тун;

20.5.2.бусад эрхтэн системд үзүүлэх нөлөө;

20.5.3.эмийн харилцан үйлчлэл;

20.5.4.үйлчлэлийг тодорхойлсон дүн.

20.6.Шинэ эмийн эмнэлзүйн өмнөх судалгааны дүнг анагаах ухааны чиглэлээр судалгаа, шинжилгээ явуулдаг эрдэм шинжилгээний байгууллага, анагаах ухааны боловсрол олгодог их, дээд сургуулийн эрдмийн зөвлөл хэлэлцэн дүгнэлт гаргана.

21 дүгээр зүйл.Эмнэлзүйн туршилт

21.1.Эмнэлзүйн туршилтыг явуулахдаа хууль дээдлэх, хүний эрхийг хүндэтгэх, үр дүнтэй байх зарчмыг мөрдөнө.

21.2.Эмнэлзүйн өмнөх судалгаагаар тухайн эм нь аюулгүй, эмчилгээний өндөр идэвхтэй гэж тогтоогдсон нөхцөлд шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, батлагдсан аргачлалаар эмнэлзүйн туршилтыг явуулах бөгөөд уг туршилтын аргачлалыг энэ хуулийн 20.6-д заасан эрдмийн зөвлөл батална.

21.3.Энэ хуулийн 21.2-т заасан аргачлалд эмнэлзүйн туршилтын арга, хугацаа, удирдагч, хэрэгжүүлэгч болон түншлэгч байгууллага, туршилтад хамрагдагсдын тоо, үндэслэл, сонгох арга болон хөндлөнгийн хяналт зэргийг тусгана.

21.4.Эмнэлзүйн туршилт явуулах зөвшөөрлийг холбогдох эрдмийн зөвлөлийн дүгнэлтийг үндэслэн эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэдэх Ёс зүйн хорооноос олгоно.

21.5.Эмнэлзүйн туршилт явуулагч нь туршилтад хамрагдах хүмүүст туршилтын зорилго, арга, гарч болох эерэг, сөрөг үр дагаврын талаар сайтар ойлгуулж, гэрээ байгуулсан байх бөгөөд гэрээний загварыг

эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

21.6.Энэ хуулийн 21.5-д заасан гэрээнд эмнэлзүйн туршилтад оролцогч талууд гарын үсэг зурж, хөндлөнгийн гэрчээр баталгаажуулна.

21.7.Эмнэлзүйн туршилт явуулагч нь туршилтын явцад илэрч болох гаж нөлөөг мэдээлэх тусгай хуудастай байх бөгөөд ноцтой гаж нөлөө гарсан тохиолдолд холбогдох байгууллагад мэдэгдэж шаардлагатай арга хэмжээ авна.

21.8.Эмнэлзүйн туршилтад оролцогчийн эрүүл мэндэд учирч болох эрсдэлийг арилгахаар хийснээс бусад тохиолдолд туршилтыг батлагдсан аргачлалаас өөрөөр явуулахыг хориглоно.

21.9.Эмнэлзүйн туршилттай холбогдсон зардлыг туршилт явуулагч хариуцна.

21.10.Эмнэлзүйн туршилтыг дуусгасан, төлөвлөсөн хугацаанаас өмнө зогсоосон талаар энэ хуулийн 21.4-т заасан Ёс зүйн хороо, мөн хуулийн 20.6-д заасан эрдмийн зөвлөлд мэдэгдэнэ.

21.11.Эмнэлзүйн туршилтын үр дүнг эмнэлзүйн туршилт явуулах аргачлал баталсан тухайн эрдмийн зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэж, дүгнэлт гаргана.

ДОЛДУГААР БҮЛЭГ ЭМ, ЭМНЭЛГИЙН ХЭРЭГСЛИЙН ЧАНАР, АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

22 дугаар зүйл.Эмийн бүртгэл

22.1.Монгол Улсад үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах, эм, эмийн түүхий эд, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг энэ хуулийн 22.7-д зааснаас бусад тохиолдолд улсын бүртгэлд бүртгүүлсэн байна.

22.2.Эм, эмийн түүхий эд, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг бүртгэхдээ үйлдвэрлэгчийн хүсэлт, шинжилгээний дүн, холбогдох бичиг баримт, түүнд хийсэн шялжээчийн дүгнэлтийг үндэслэнэ.

22.3.Улсын бүртгэлд эм, эмийн түүхий эд, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэсэн улс, үйлдвэрлэгч, хэлбэр, тун тус бүрээр нь бүртгэнэ.

22.4.Эмийг эмийн бүртгэлд бүртгэхдээ эмнэлгийн нөхцөлд хэрэглэх, жороор болон жоргүй олгох нөхцөлийг тогтоож, хэрэглэх зааврыг

баталгаажуулна.

22.5.Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн эмийн зохицуулалтын албанаас бүртгэсэн эмийг түргэвчилсэн журмаар бүртгэнэ.

22.6.Улсын бүртгэлд эм, эмийн түүхий эд, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүн бүртгэх, түргэвчилсэн журмаар бүртгэх, хугацаа, бүртгэлийн төлбөр тогтоох, зарцуулах журмыг эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

22.7 Дараахь тохиолдолд эм, эмийн түүхий эд, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг улсын бүртгэлд бүртгэхгүй.

22.7.1.эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний бүртгэлийн дээж;

22.7.2.хандив, тусламжийн эм;

22.7.3.Засгийн газрын гэрээний дагуу олон улсын байгууллагын шугамаар худалдан авсан эм;

22.7.4.оюуны өмчийн эрхийг хамгаалах шаардлагаар худалдааны гэрээг зөвхөн нэг этгээдтэй байгуулах боломжтой, түүнийг орлуулах этгээд байхгүй эм;

22.7.5.өнчин эм;

22.7.6.судалгаа, шинжилгээний ажил, эмнэлзүйн туршилтад хэрэглэх эм;

22.7.7.үзэсгэлэн яармагт оролцуулах эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний загвар;

22.7.8.эмийн туслах бодис;

22.7.9.уламжлалт эмийн түүхий эд;

22.7.10.гамшгийн болон онцгой байдлын нөхцөл үүссэн үед хэрэглэх эм;

22.7.11.эмчийн жорын дагуу эмийн санд бэлдсэн бэлдмэл;

22.7.12.зорчигчийн хувийн хэрэглээний эм.

**23 дугаар зүйл.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанарын баталгаа,
хяналт**

23.1.Монгол Улсад хүний болон мал эмнэлгийн зориулалтаар хэрэглэх эм, эмнэлгийн хэрэгслийн чанарын баталгаажуулалтыг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу хийлгэсэн байна.

23.2.Эмийн чанарыг фармакопей болон түүнтэй дүйцэхүйц баримт бичгийг үндэслэн баталгаажуулна.

23.3.Монгол Улсын үндэсний фармакопей, түүнийг боловсруулах, батлах, дугаар өгөх журам, фармакопейн хорооны бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална

23.4.Эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын дэргэд фармакопейн өгүүллийн төслийг хэлэлцэж, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий орон тооны бус фармакопейн хороо ажиллах бөгөөд хорооны нарийн бичгийн дарга нь орон тооны ажилтан байна.

**24 дүгээр зүйл.Мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эмийн
хяналт**

24.1.Мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эм, тэдгээрийн угтвар бодисыг үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах тусгай зөвшөөрлийг олгох, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгохтой холбогдсон харилцааг холбогдох хуулиар зохицуулна.

24.2.Монгол Улсад хэрэглэгдэх мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эмийн жагсаалт, тэдгээрийн үйлдвэрлэл, импорт, хадгалалт, худалдааг зохицуулах журмыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

25 дугаар зүйл.Эмийн гаж нөлөөний бүртгэл, мэдээлэл

25.1.Эмийн гаж нөлөөг бүртгэж, мэдээлэх журмыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална.

НАЙМДУГААР БҮЛЭГ ЭМИЙН МЭДЭЭЛЭЛ, ЗАР СУРТАЛЧИЛГАА

26 дугаар зүйл.Эмийн мэдээлэл

26.1.Жороор олгох болон эмнэлгийн нөхцөлд хэрэглэх эмийн мэдээллийг зөвхөн эмнэлгийн мэргэжилтэнд өгнө.

26.2.Эмийн мэдээлэл нь эмийг оновчтой, зүй зохистой, үр дүнтэй хэрэглэх, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалахад чиглэсэн байна.

26.3.Эмийн тухай мэдээлэл нь үнэн, зөв, бодитой бөгөөд үйлдвэрлэгч, ханган нийлүүлэгчээс хараат бус байна.

27 дугаар зүйл.Эмийн зар сурталчилгаа

27.1.Жоргүй олгох эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг мэргэжлийн хэвлэл болон олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр сурталчилж болно.

27.2.Эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүний зар сурталчилгааны агуулгыг эмийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хянана.

27.3.Эмийн зар сурталчилгааны мэдээлэл нь эмийн хэлбэрээс үл хамааран эм судлалын үзүүлэлт, эмнэлзүйн судалгааны дүнд үндэслэсэн байна.

27.4.Эмийн зар сурталчилгаанд Зар сурталчилгааны тухай хуулийн¹ 13 дугаар зүйлд зааснаас гадна дараахь зүйлийг хориглоно:

27.4.1.эмийг импортлох, худалдах зорилгоор хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр сурталчлах;

27.4.2.хүүхдэд хандсан эмийн сурталчилгаа явуулах;

27.4.3.жороор олгох эмийг сурталчлах;

27.4.4.эмчийн зөвлөгөө, эмчилгээ, мэс ажилбарыг үгүйсгэх ойлголт төрүүлэх мэдээлэл өгөх;

27.4.5.эмийг ховор, чухал, цорын ганц, маш өндөр идэвхтэй, үр дүн нь бусад эмээс илүү, аюулгүй, гаж нөлөөгүй, шинэ эм, патентлагдсан гэж хэрэглэгчийг төөрөгдүүлэх;

¹ Зар сурталчилгааны тухай хууль- "Төрийн мэдээлэл" эмхтгэлийн 2002 оны 23 дугаарт нийтлэгдсэн.

27.4.6.эм, эмнэлгийн хэрэгслийн худалдан авалтад урамшуулал олгох буюу үнийн хямдрал үзүүлэх тухай нийтэд сурталчлах.

ЕСДҮГЭЭР БҮЛЭГ БУСАД ЗҮЙЛ

28 дугаар зүйл.Эм хангамжийн үйл ажиллагаан дахь төрийн бус байгууллагын оролцоо

28.1.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийг үйлдвэрлэх, импортлох, экспортлох, хадгалах, худалдах, хэрэглэх, хянах үйл ажиллагааг зохицуулахад төрийн бус, мэргэжлийн байгууллага дараахь үүрэг гүйцэтгэнэ:

28.1.1.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль, түүнтэй нийцүүлэн гаргасан холбогдох журам, зааврын биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавих, илэрсэн зөрчлийг арилгахыг шаардах, уг асуудлыг эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх;

28.1.2.эм хангамжийн байгууллага, эмийн мэргэжилтний эрх ашгийг илэрхийлэх асуудлаар саналаа төрийн захиргааны холбогдох байгууллага болон засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагад уламжлах;

28.1.3.төрийн байгууллагын зарим чиг үүргийг гэрээгээр гүйцэтгэх;

28.1.4.эмийн мэргэжилтний ёс зүй, мэргэжлийн сургалт, сурталчилгааг холбогдох байгууллагатай хамтран зохион байгуулах;

28.1.5.эмийн үйлдвэрлэл, хангамж, үйлчилгээтэй холбоотой асуудлаар судалгаа, шийжилгээ явуулах, төсөл хэрэгжүүлэх.

29 дүгээр зүйл.Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

29.1.Энэ хуулийн биелэлтэд хууль тогтоомжоор тусгайлан эрх олгосон холбогдох байгууллага, албан тушаалтан хяналт тавина.

29.2.Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх болон хуурамч эм үйлдвэрлэх, импортлох, экспортлох, түгээх, худалдахтай холбоотойгоос бусад байдлаар эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хууль тогтоомж зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол дор дурдсан захиргааны шийтгэлийг шүүгч, эсхүл улсын байцаагч ногдуулна:

29.2.1.энэ хуулийн 8, 10 дугаар зүйлийг зөрчсөн албан тушаалтныг 100000-200000 төгрөгөөр, эмийн санг 200000-300000 төгрөгөөр, эмийн үйлдвэр, эм, эмнэлгийн хэрэгсэл ханган нийлүүлэх байгууллагыг 300000-500000 төгрөгөөр торгох ба давтан үйлдвэл үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох;

29.2.2.энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлийг зөрчсөн бол эм, эмнэлгийн хэрэгсэл болон хууль бусаар олсон орлогыг хурааж, иргэнийг 150000-250000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 200000-300000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 300000-500000 төгрөгөөр торгох, зөрчлийг давтан үйлдвэл эм барих эрх болон үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох;

29.2.3.энэ хуулийн 12.4.1-ийг зөрчсөн бол эм болон хууль бусаар олсон орлогыг хурааж, зөрчил гаргасан иргэнийг 200000-300000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 400000-500000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 1500000-3000000 төгрөгөөр торгох ба эм барих эрх болон үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг таван жил хүртэл хугацаагаар хүчингүй болгох;

29.2.4.энэ хуулийн 12.1, 12.2, 12.4.2, 12.4.3, 19.1-ийг зөрчсөн бол үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг хурааж улсын орлого болгох буюу устгах, худалдсан тохиолдолд хууль бусаар олсон орлогыг хурааж, улсын орлого болгох, зөрчил гаргасан албан тушаалтныг 200000-300000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 500000-700000 төгрөгөөр торгох буюу эм, эмнэлгийн хэрэгслийн үйлдвэрлэл эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг зургаан сараас нэг жил зургаан сарын хугацаагаар хүчингүй болгох;

29.2.5.энэ хуулийн 13 дугаар зүйл, 16.2-16.6-г зөрчсөн иргэнийг 100000-150000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 150000-200000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 200000-250000 төгрөгөөр торгох;

29.2.6.энэ хуулийн 15.1, 15.6, 15.7, 15.9-ийг зөрчсөн иргэн, албан тушаалтныг 150000-250000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 250000-300000 төгрөгөөр торгох, эм, эмнэлгийн хэрэгслийг хурааж улсын орлого болгох буюу устгах, худалдсан тохиолдолд хууль бусаар олсон орлогыг хурааж улсын орлого болгох;

29.2.7.энэ хуулийн 16.1-ийг зөрчсөн албан тушаалтныг 150000-200000 төгрөгөөр торгох;

29.2.8.энэ хуулийн 17.2, 17.3-ыг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 100000-150000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 150000-200000 төгрөгөөр торгох;

29.2.9.энэ хуулийн 18 дугаар зүйл, 22.1, 23.1-ийг зөрчсөн албан тушаалтныг 200000-300000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 300000-500000 төгрөгөөр торгох;

29.2.10.энэ хуулийн 20, 21 дүгээр зүйлийг зөрчсөн иргэнийг 100000-150000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 150000-200000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 250000-500000 төгрөгөөр торгох;

29.2.11.энэ хуулийн 26, 27 дугаар зүйлийг зөрчсөн иргэнийг 200000-300000 төгрөгөөр, албан тушаалтныг 300000-500000 төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг 1000000-1500000 төгрөгөөр торгох.

29.3.Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх эмийг сурталчлах, хэрэглэхтэй холбогдон илэрсэн зөрчил нь эрүүгийн гэмт хэргийн шинжтэй гэж үзвэл түүнийг шалгуулахаар эрх бүхий байгууллагад шилжүүлнэ.

30 дугаар зүйл.Хууль хүчин төгөлдөр болох

30.1.Энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийг 2011 оны 7 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

**МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА**

ДДЭМБЭРЭЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2010 оны 06 дугаар
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЭМ, ЭМНЭЛГИЙН ХЭРЭГСЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙГ ХҮЧИНГҮЙ БОЛСОНД ТООЦОХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл.1998 оны 5 дугаар сарын 07-ны өдөр баталсан Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцсугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай /Шинэчилсэн найруулга/ хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

**МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА**

ДДЭМБЭРЭЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2010 оны 06 дугаар
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ПРОТОКОЛД НЭГДЭН ОРОХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Дэлхийн худалдааны байгууллагын "Оюуны өмчийн эрхийн худалдаатай холбогдсон асуудлын тухай хэлэлцээр"-т нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай Протоколд Монгол Улс нэгдэн орсныг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр соёрхон баталсугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Дэлхийн худалдааны байгууллагын "Оюуны өмчийн эрхийн худалдаатай холбогдсон асуудлын тухай хэлэлцээр"-т нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай Протокол хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА

ДДЭМБЭРЭЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2010 оны 06 дугаар
сарын 10-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

БАРААНЫ ТЭМДГИЙН ХУУЛИЙН ТУХАЙ СИНГАПУРЫН ГЭРЭЭНД НЭГДЭН ОРОХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. 2006 оны 3 дугаар сарын 13-наас 28-ны өдрүүдэд Сингапур Улсад хуралдсан Дэлхийн оюуны өмчийн байгууллагын Дипломат бага хурлаас баталсан "Барааны тэмдгийн хуулийн тухай Сингапурын гэрээ"-нд Монгол Улс нэгдэн орсныг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр соёрхон баталсугай.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА

ДДЭМБЭРЭЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ2010 оны 4 дүгээр
сарын 7-ны өдөр

Дугаар 88

Улаанбаатар
хот**Хөгжлийн индексийн тухай**

Монгол Улсын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. Орон нутгийг жигд хөгжүүлэх, төсвийн хөрөнгө оруулалтыг аймаг, орон нутгийн хөгжлийн бодит түвшинд тулгуурлан оновчтой төлөвлөхөд ашиглах хөгжлийн индекс тооцох аргачлалыг 1 дүгээр хавсралт, индекс тооцоход шаардагдах мэдээлэл, тэдгээрийг гаргах байгууллагын жагсаалтыг 2 дугаар хавсралт ёсоор тус тус баталсугай.

2. Хөгжлийн индексийн үр дүнг салбарын болон орон нутгийн хөгжлийн төлөвлөлтөд ашиглаж байхыг төсвийн ерөнхийлөн захирагч нарт үүрэг болгосугай.

3. Хөгжлийн индексийг жил бүр тооцон гаргаж, нийтэд мэдээлж байхыг Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо (Ч.Хашмулуунд)-нд үүрэг болгосугай.

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙ САЙД****С.БАТБОЛД****МОНГОЛ УЛСЫН САЙД,
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ
ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА****Ч.ХҮРЭЛБААТАР**Засгийн газрын 2010 оны 88 дугаар
тогтоолын 1 дүгээр хавсралт**ХӨГЖЛИЙН ИНДЕКС ТООЦОХ АРГАЧЛАЛ****Нийтлэг үндэслэл**

1. Хөгжлийн индекс (цаашид ХИ гэх) нь Монгол Улсын нийслэл, аймаг бүрийн хөгжлийн түвшинг илэрхийлэх нийлмэл үзүүлэлт юм. ХИ-г дараахь тохиолдолд ашиглана:

- 1.1. Үндэсний хэмжээнд ХИ-ийг тооцоход энэхүү аргыг ашиглана.
- 1.2. ХИ-ийг орон нутгийн хөгжлийн ерөнхий түвшинг үнэлэхэд

ашиглана.

1.3. ХИ-д тулгуурлан сул хөгжсөн орон нутгийг хөгжүүлэхэд чиглэсэн бодлого боловсруулна.

1.4. ХИ-ийг орон нутгийн хөгжлийн бодит түвшинд тулгуурлан сул хөгжсөн нутагт төсвийн хөрөнгө оруулалтыг түлхүү хуваарилахад ашиглана.

Хөгжлийн индекс тооцох үзүүлэлтүүдийн тодорхойлолт, тооцох арга

2. Хөгжлийн индексийг тооцох үзүүлэлтийг ашиглан Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо хөгжлийн индексийг жил бүр тооцож нийтэд мэдээлнэ.

2.1. Хөгжлийн түвшинг дор дурдсан үндсэн 9 бүлэг 65 үзүүлэлтийг ашиглан тооцно:

- Дэд бүтцийн хангамж;
- Боловсролын үйлчилгээний хүртээмж, чанар;
- Соёл, урлагийн байдал;
- Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж;
- Хүрээлэн байгаа байгаль орчин;
- Нийгэм, эдийн засгийн байдал;
- Санхүүгийн үзүүлэлт;
- Хөгжлийн нөөц, давуу тал;
- Хөдөө аж ахуй.

2.1.1. Дэд бүтцийн хангамжийн бүлэгт хатуу хучилттай авто зам, цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан өрхийн хувь, дулаан хангамжийн системд холбогдсон өрхийн хувь, хэрэглээний усан хангамж, ариутгах татуургын хүчин чадал, интернэт хэрэглэгч өрхийн хувь, суурин газрын нэг хүнд ногдох ногоон байгууламж, инженерийн шугам сүлжээ бүхий орон сууцны хангамж гэсэн 8 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.1.1. Нэг хүнд ногдох хатуу хучилттай авто зам

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн хатуу хучилттай авто замын уртыг нэг хүнд ногдох байдлаар илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн хатуу хучилттай авто замын нийт уртыг хүн амд харьцуулж гаргана.

2.1.1.2. Цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан өрх

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нийт өрхөд эзлэх цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан өрхийн тоог илэрхийлнэ. Энэ үзүүлэлт нь орон нутгийн эрчим хүчээр хангагдсан байдлыг харуулна.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан өрхийн тоог нийт өрхийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.1.3. Дулаан хангамжийн системд холбогдсон өрх

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн орон сууц бүхий нийт өрхөд эзлэх төвлөрсөн болон бие даасан дулаан хангамжийн системд холбогдон дулаанаар хангагдаж байгаа өрхийн тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн орон сууц бүхий нийт өрхөөс төвлөрсөн болон бие даасан дулаан хангамжийн системд холбогдож дулаанаар хангагдаж байгаа өрхийн тоог нийт өрхийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.1.4. Хэрэглээний усан хангамж

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн хүн ам хэрэглээний усаар хангагдсан байдлыг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн хоногийн нийт усны хэрэглээг хүн амд харьцуулж гаргана.

2.1.1.5. Ариутгах татуургын хүчин чадал

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн ариутгах татуургын хүчин чадлыг харуулна.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн ариутгах татуурга, шугам сүлжээний хүчин чадлаар тооцно.

2.1.1.6. Интернет хэрэглэгч өрх

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нийт өрхөд интернет хэрэглэгч өрхийн эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн интернет хэрэглэгч өрхийн тоог нийт өрхийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.1.7. Суурин газрын нэг хүнд ногдох ногоон байгууламж

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нэг хүнд ногдох ногоон байгууламж /замын хажуу, цэцэрлэгт хүрээлэнгийн талбай, албан байгууллага, аж ахуйн нэгжийн цэцэрлэг зэрэг/-ийн талбайн хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн ногоон байгууламжийн талбайн хэмжээг хүн амд харьцуулж гаргана.

2.1.1.8. Инженерийн шугам сүлжээ бүхий орон сууцны хангамж

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нийт орон сууцанд эзлэх төвлөрсөн шугам сүлжээнд холбогдсон болон анхан шатны инженерийн хангамж бүхий орон сууцны хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн төвлөрсөн шугам сүлжээнд холбогдсон болон анхан шатны инженерийн хангамж бүхий орон сууцны тоог нийт сууцны тоотой харьцуулж гаргана.

2.1.2 Боловсролын үйлчилгээний чанар, хүртээмжийн бүлэгт цэцэрлэгийн хамран сургалтын индекс, цэцэрлэгийн нэг хүүхдэд ногдох ашигтай талбай, бага боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин, суурь боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин, дотуур байранд хамрагдалтын индекс, нэг компьютерт ногдох хүүхдийн тоо, ерөнхий боловсролын сургуулийн эзлэгийн коэффициент, цэцэрлэгийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс, ерөнхий боловсролын сургуулийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс, мэргэжлийн боловсролын сургууль төгсөгчдийн ажлын байрны хангалт гэсэн 10 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.2.1. Цэцэрлэгийн хамран сургалтын индекс

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдвал зохих нас (2-5 нас)-ны нийт хүүхдээс цэцэрлэгт хамрагдаж байгаа хүүхдийн хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Цэцэрлэгт хамрагдаж байгаа хүүхдийн тоог сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдвал зохих нас (2-5 нас)-ны нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.2. Цэцэрлэгийн нэг хүүхдэд ногдох ашигтай талбайн хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Цэцэрлэгийн ашигтай талбайн хэмжээг цэцэрлэгт хамрагдаж байгаа хүүхдэд ногдох талбайн хэмжээгээр илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Цэцэрлэгийн ашигтай талбайн хэмжээг цэцэрлэгт хамрагдаж байгаа нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.3. Бага боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд бага боловсролд хамрагдвал зохих нас (6-11 нас)-ны нийт хүүхдээс ерөнхий боловсролын сургуульд сурч байгаа 6-11 насны суралцагсдын тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Сургуульд сурч байгаа 6-11 насны хүүхдийн тоог бага боловсролд хамрагдвал зохих насны нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.4. Суурь боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд суурь боловсролд хамрагдвал зохих нас (6-15 нас)-ны нийт хүүхдээс ерөнхий боловсролын сургуульд сурч байгаа тухайн насны хүүхдийн хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Сургуульд сурч байгаа 6-15 насны хүүхдийн тоог суурь боловсрол эзэмшвэл зохих насны нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.5. Дотуур байранд хамрагдалтын индекс

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд дотуур байранд суухаар хүсэлт гаргасан нийт хүүхдээс дотуур байранд хамрагдсан хүүхдийн тоог харуулна.

Тооцох арга. Дотуур байранд амьдарч байгаа хүүхдийн тоог дотуур байранд суух хүсэлт гаргасан нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.6. Нэг компьютерт ногдох хүүхдийн тоо

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Ерөнхий боловсролын сургуулийн нийт суралцагчдад ногдох сургалтад ашиглаж байгаа компьютерийн тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтанд

ашиглаж байгаа нийт компьютерийн тоог уг сургуульд суралцагчдын тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.7. Ерөнхий боловсролын сургуулийн ээлжийн коэффициент

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Сургуульд суралцаж байгаа нийт суралцагчид болон сургуулийн хүчин чадлын ашиглалтыг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн сургуульд суралцаж байгааныг суралцагчдын тоог хичээлийн байрны хүчин чадалд харьцуулж гаргана.

2.1.2.8. Цэцэрлэгийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Цэцэрлэгийн нийт багшид цэцэрлэгт ажиллаж байгаа дипломын болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй багшийн эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Цэцэрлэгт ажиллаж байгаа дипломын болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй багшийн тоог цэцэрлэгийн нийт багшийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.9. Ерөнхий боловсролын сургуулийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Ерөнхий боловсролын сургуулийн нийт үндсэн багшид эзлэх ерөнхий боловсролын сургуульд ажиллаж байгаа дипломын болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй багшийн тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Ерөнхий боловсролын сургуульд ажиллаж байгаа дипломын болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй багшийн тоог ерөнхий боловсролын сургуулийн нийт үндсэн багшийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.2.10. Мэргэжлийн боловсролын сургууль төгсөгчдийн ажлын байрны хангалт

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Мэргэжлийн боловсролын сургуулийг тухайн онд төгсөгчдөөс мэргэжлийн дагуу ажлын байртай болсон хүний эзлэх хувь /төгссөнөөс хойш 6 сарын дотор/-ийг харуулна.

Тооцох арга. Мэргэжлийн боловсролын сургуулийг төгссөнөөс хойш 6 сарын дотор мэргэжлийн дагуу ажлын байртай болсон төгсөгчдийн

тоог нийт төгсөгчдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.3 Соёл, урлагийн үйлчилгээ, хүртээмж бүлэгт соёл, урлагийн мэргэжлийн боловсон хүчний хангалт, мянган хүнд ногдох соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоо, соёл, урлагийн үйлчилгээний хүртээмж, нэг хүнд ногдох номын сангийн фонд, соёлын биет бус өвийн хамгаалалт гэсэн 5 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.3.1. 1000 хүнд ногдох соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоо

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. 1000 хүн амд ногдох тухайн орон нутгийн соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоог хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.3.2. Соёл, урлагийн мэргэжлийн боловсон хүчний хангалт

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Соёл, урлагийн байгууллагуудад ажиллагсад мэргэжлийн уран бүтээлчдийн эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн мэргэжлийн соёл, урлагийн байгууллага /театр, чуулга, музей, номын сан, сумын соёлын төв/-д ажиллаж байгаа мэргэжлийн уран бүтээлчдийн тоог нийт ажиллагчдад харьцуулж гаргана.

2.1.3.3. Соёл, урлагийн үйлчилгээний хүртээмж

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Соёл, урлагийн байгууллагуудаас тухайн орон нутгийн хүн амд жилд хэдэн удаа үйлчилсэн, нэг хүн соёл, урлагийн үйлчилгээнд жилд хэдэн удаа хамрагдсан байдлыг харуулна.

Тооцох арга. Тухайн жилд мэргэжлийн урлагийн байгууллагын тоглолтод хамрагдсан үзэгчдийн тоог тоглолтын тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.3.4. Нэг хүнд ногдох номын сангийн фонд

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн номын санг ашиглавал зохих хүн амд ногдох фондоод байгаа нийт номын тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн номын сангийн фондоод байгаа нийт номын тоог жилд номын сангаар үйлчлүүлсэн хүн амын тоонд

харьцуулж гаргана.

2.1.3.5. Соёлын биет бус өвийн хамгаалалт

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн хүн амд соёлын биет бус өвийг тээгч, суралцагчийн эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутагт соёлын биет бус өвийг өвлөн тээгч болон өвлөн суралцагчийн тоог хүн амд харьцуулж гаргана.

2.1.4. Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, хүртээмжийн бүлэгт зуун мянган амьд төрөлтөд ногдох эхийн эндэгдлийн түвшин, мянган амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдлийн түвшин, мянган амьд төрөлтөд ногдох 5 хүртэлх насны хүүхдийн эндэгдлийн түвшин, эмнэлгийн мэргэжилтэн, эх барьсан төрөлтийн хувь, зуун мянган хүнд ногдох сүрьеэ өвчнөөс шалтгаалсан нас баралтын түвшин, арван мянган хүнд ногдох эмнэлгийн орны тоо, арван мянган хүнд ногдох эмнэлгийн мэргэжилтний тоо, арван мянган хүнд ногдох спорт, биеийн тамирын чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон талбайн хэмжээ, арван мянган хүнд ногдох урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдагсдын тоо, эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн хангалтын хувь, нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал, дундаж наслалт гэсэн 12 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.4.1. 100 000 амьд төрөлтөд ногдох эхийн эндэгдлийн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд амьд төрсөн 100 000 хүүхдэд ногдох жирэмсэн буюу жирэмсний дараахь, мөн хүүхэд төрүүлэх үеийн хүндрэлээс хамаарч нас барсан эхчүүдийн тоог харуулна.

Тооцох арга. Тухайн жилд эндсэн эхийн тоог тухайн жилд амьд төрсөн нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж гаргана.

2.1.4.2. 1000 амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдлийн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд амьд төрсөн 1000 хүүхдэд ногдох нэг хүртэлх насандаа эндсэн хүүхдийн тоог харуулна.

Тооцох арга. Тухайн жилд 1 хүртэлх насандаа эндсэн хүүхдийн тоог тухайн жилд амьд төрсөн хүүхдийн тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.4.3. 1000 амьд төрөлтөд ногдох 5 хүртэлх насны хүүхдийн эндэгдлийн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд амьд төрсөн 1000 хүүхдэд ногдох 5 хүртэлх насандаа эндсэн хүүхдийн тоог харуулна.

Тооцох арга. Тухайн жилд эндсэн 5 хүртэлх насны хүүхдийн тоог тухайн жилд амьд төрсөн нийт хүүхдийн тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.4.4. Эмнэлгийн мэргэжилтэн, эх барьсан төрөлтийн хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Жирэмсний үед эмнэлгийн хяналтад хамрагдаж, эмнэлгийн мэргэжилтэн, эх барьсан төрөлтийн тоог харуулна.

Тооцох арга. Жирэмсний үед эмнэлгийн хяналтад хамрагдаж, эмнэлгийн мэргэжилтэн эх барьсан төрөлтийн тоог нийт төрөлтийн тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.4.5. 100 000 хүнд ногдох сүрьеэ өвчнөөс шалтгаалсан нас баралтын түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тайлангийн жилд сүрьеэ өвчнөөс шалтгаалан нас барсан хүний тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн жилд сүрьеэ өвчний улмаас нас барсан тохиолдлын тоог хүн амын тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.4.6. 10000 хүнд ногдох эмнэлгийн орны тоо

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. 10000 хүнд ногдох эмнэлгийн орны тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн жилд эмнэлгийн ашигласан нийт орны тоог жилийн дундаж хүн амын тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.4.7. 10000 хүнд ногдох эмнэлгийн мэргэжилтний тоо

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. 10000 хүнд ногдох тухайн орон нутгийн эмнэлгийн мэргэжилтний тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн эмнэлгийн мэргэжилтний тоог нийт хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.4.8. 10000 хүнд ногдох спорт, биеийн тамирын чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон талбай

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. 10000 хүнд ногдох биеийн тамир,

чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон тухайн орон нутгийн нийт талбайн хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн биений тамир, чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон талбайн хэмжээг нийт хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.4.9. 10000 хүнд ногдох урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдагсдын тоо

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. 10000 хүнд ногдох тухайн жилд урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдагсдын тоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдагсдын тоог нийт хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.4.10. Эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн хангалтын хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжөөр хангагдсан байдлыг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийг нормативын дагуу байх ёстой тоног төхөөрөмжтэй харьцуулж тооцно.

2.1.4.11. Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн жилд зарцуулсан нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн салбарын зардлыг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн эрүүл мэндийн салбарт зарцуулсан жилийн нийт зардлыг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.4.12. Дундаж наслалт

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. 0 наслалтаас тооцсон хүний амьдрах хугацааны дунджийг илэрхийлнэ.

2.1.5. Хүрээлэн байгаа байгаль орчны бүлэгт агаарын бохирдлын хэмжээ, усны бохирдлын хэмжээ, цэвэрлэх байгууламжийн цэвэршилтийн хувь, нэг хүнд ногдох хатуу хог хаягдал, цөлжилтийн хувь, уул уурхайн газрын нөхөн сэргээлтийн хувь, хамгаалж тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шандын тоо гэсэн 7 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.5.1. Агаарын бохирдлын хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн агаар дахь азотын давхар исэл болон хүхэрлэг хийн агууламжийг харуулна.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн агаар дахь азотын давхар ислийн өвлийн хоногийн дундаж агууламж, агаар дахь хүхэрлэг хийн өвлийн дундаж агууламж (мкг/м³)-аар тооцно.

2.1.5.2. Усны бохирдлын хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Гол, горхи, булаг шандын бохирдлын зэргээр бохир буюу маш бохир зэрэглэлтэй гол горхийг харуулна.

Тооцох арга. Гадаргын усны бохирдлын V-VI зэргийн бохирдогтой гол, горхи, булаг шандын тоогоор тооцно.

2.1.5.3. Цэвэрлэх байгууламжийн цэвэршүүлэлтийн хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Цэвэрлэх байгууламжаар орсон усны хэдэн хувь цэвэрлэгдэж байгааг харуулна.

Тооцох арга. Цэвэрлэгдсэн усны чанарын үзүүлэлтээр тооцно.

2.1.5.4. Нэг хүнд ногдох хатуу хог хаягдал

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нэг хүнд ногдох хатуу хог хаягдлын хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн нийт хогийн цэгт хүргэгдсэн хатуу хог хаягдлын хэмжээг хүн амын тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.5.5. Цөлжилтийн хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нийт газар нутагт цөлжилтөд нэрвэгдсэн газрын эзлэх хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн цөлжсөн газрын талбайн хэмжээг нийт газар нутагт харьцуулж тооцно.

2.1.5.6. Уул уурхайн газрын нөхөн сэргээлтийн хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Уул уурхайн үйл ажиллагаа явуулсан газарт биологийн нөхөн сэргээсэн талбайн эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга: Тухайн орон нутгийн биологийн нөхөн сэргээсэн талбайг уул уурхайн үйл ажиллагаа явуулсан газрын хэмжээнд харьцуулж тооцно.

2.1.5.7. Хамгаалж, тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шанд

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт: Тухайн орон нутгийн нийт усны эх үүсвэр, булаг шандаас хамгаалж тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шандын эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга: Тухайн орон нутгийн хамгаалж, тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шандын тоог тухайн орон нутгийн нийт усны эх үүсвэр, булаг шандын тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.6. Нийгэм, эдийн засгийн байдлын бүлэгт ядуурлын түвшин, ажилгүйдлийн түвшин, шилжих хөдөлгөөний харьцаа, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь гэсэн 5 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.6.1. Ядуурлын түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт: Тухайн орон нутагт Үндэсний статистикийн хорооноос баталсан амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой хүн амын нийт хүн амд эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга: Тухайн орон нутгийн амьжиргааны баталгаажих түвшнээс доогуур орлоготой хүн амыг нийт хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.6.2. Ажилгүйдлийн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт: Тухайн орон нутгийн ажил идэвхтэй орж, хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгүүлсэн ажилгүйчүүдийн нийт ажиллах хүчинд эзлэх хувийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга: Тухайн орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн тоог эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.6.3. Шилжих хөдөлгөөний харьцаа

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт: Тухайн орон нутгийн 1000 хүнд ногдох цэвэр шилжин ирэгсдийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга: Тухайн орон нутагт шилжин ирэгсдийн тооноос шилжин явагчдын тоог хасч, хүн амын жилийн дундаж тоонд харьцуулж

тооцох бөгөөд шилжин ирэгсэд, шилжин явагчдын тооноос хамаарч энэ үзүүлэлт нь эерэг, сөрөг байна.

2.1.6.4. Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Нэг хүнд ногдох тухайн орон нутгийн үйлдвэрлэсэн нэмэгдэл өртгийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутагт дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.6.5. Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн хөнгөн болон хүнд үйлдвэрлэлийн хөгжлийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутагт үйлдвэрлэсэн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний хэмжээг орон нутгийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд харьцуулж тооцно.

2.1.7. Санхүүгийн бүлэгт нэг хүнд ногдох хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд хувийн хэвшлийн эзлэх хувь, нэг хүнд ногдох хадгаламжийн үлдэгдлийн хэмжээ, нэг хүнд ногдох зээлийн үлдэгдлийн хэмжээ, нэг хүнд ногдох төсвийн зардлын хэмжээ, нэг хүнд ногдох татварын орлогын хэмжээ гэсэн 6 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.7.1. Нэг хүнд ногдох хөрөнгө оруулалтын хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нэг хүнд ногдох төсвийн, хувийн, гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн нийт хөрөнгө оруулалтыг хүн амын тоонд харьцуулж тооцно.

2.1.7.2. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд хувийн хэвшлийн эзлэх хувь

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн эдийн засаг дахь хувийн хэвшлийн оролцоог илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн хувийн хэвшлээс үйлдвэрлэсэн нийт бүтээгдэхүүнийг дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд харьцуулж тооцно.

2.1.7.3. Нэг хүнд ногдох хадгаламжийн үлдэгдлийн

хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн хадгаламжийн үлдэгдлийн нэг хүнд ногдох хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн жилийн эцсийн хадгаламжийн үлдэгдлийг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.7.4. Нэг хүнд ногдох зээлийн үлдэгдлийн

хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн зээлийн үлдэгдлийн нэг хүнд ногдох хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн жилийн эцсийн зээлийн үлдэгдлийг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.7.5. Нэг хүнд ногдох төсвийн зардал

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн төсвийн зардлын нэг хүнд ногдох хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн жилийн төсвийн зардлын хэмжээг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.7.6. Нэг хүнд ногдох татварын орлого

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн татварын орлогын нэг хүнд ногдох хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн төсөвт төвлөрүүлж байгаа орлогын хэмжээг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.8. Хөгжлийн нөөц, давуу талын бүлэгт нэг хүнд ногдох эдэлбэр газар, нэг хүнд ногдох усны нөөц, нэг хүнд ногдох ойн нөөц, нэг хүнд ногдох байгалийн баялаг, газар зүйн байршил, тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хэмжээ, хөдөлмөрийн насны хүн ам гэсэн 7 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.8.1. Нэг хүнд ногдох эдэлбэр газар

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн эдэлбэр газрын нэг хүнд ногдох хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн нийт эдэлбэр газрын хэмжээг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.8.2. Нэг хүнд ногдох усны нөөц

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нэг хүнд ногдох нийт усны нөөцийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн гадаргын болон гүний нийт усны нөөцийн хэмжээг хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.8.3. Нэг хүнд ногдох ойн нөөц

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нийт нутаг дэвсгэрт ой мод бүхий талбайн эзлэх хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн ой мод бүхий талбайн хэмжээг нийт талбайд харьцуулж тооцно.

2.1.8.4. Нэг хүнд ногдох байгалийн баялгийн хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нэг хүнд ногдох байгалийн баялгийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгаас улсын эрдэс баялгийн санд бүртгэгдсэн алт, зэс, төмөр, нүүрс, цайр, ураны нөөцийн хэмжээг 2005 оны дэлхийн зах зээл дээрх алт, зэс, төмөр, нүүрс, цайр, ураны үнээр үржүүлж, тэдгээрийн нийлбэрээр тооцно.

2.1.8.5. Газар зүйн байршил

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутаг төвлөрсөн зах зээлд хэр ойр болохыг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутаг нь гадаад оронтой хиллэдэг бол хамгийн ойрын хил хүртэлх зай, хиллэдэггүй бол Улаанбаатар хот хүртэлх зайгаар тооцно.

2.1.8.6. Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нутаг дэвсгэрт улс, орон нутгийн тусгай хамгаалалттай болон дархан цаазат газрын эзлэх хэмжээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн тусгай хамгаалалттай болон дархан цаазат газар нутгийн талбайн хэмжээг нийт нутаг дэвсгэрийн

хэмжээнд харьцуулж тооцно.

2.1.8.7. Хөдөлмөрийн насны хүн ам

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн хөдөлмөрийн нөөцийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн хөдөлмөрийн насны хүн амыг нийт хүн амд харьцуулж тооцно.

2.1.9 Хөдөө аж ахуйн бүлэгт бэлчээр, хадлангийн 100 га талбайд ногдох малын тоо, нөхөн сэргээсэн бэлчээрийн талбайн хэмжээ, малын тэжээлийн хангамжийн түвшин, хөдөөгийн хүн ам, малын усан хангамжийн түвшин, нийт мал сүргийг бруцеллбэ, адууг ям, халдварт цус багасах, сүүний үхрийг лейкоз өвчнөөс эрүүлжүүлсэн түвшин зэрэг 5 үзүүлэлтээр илэрхийлнэ.

2.1.9.1. Бэлчээр, хадлангийн 100 га талбайд ногдох малын тоо

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутгийн нийт малыг хонин толгойд шилжүүлэн бэлчээр, хадлангийн 100 га талбайд оногдож байгаа малын тоогоор бэлчээрийн даацын хүрэлцээг тодорхойлно.

Тооцох арга. Тухайн орон нутгийн бэлчээр, хадлангийн нийт талбайн 100 га тутамд оногдож байгаа хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоог улсын дундаж үзүүлэлттэй харьцуулан гаргана (хонин толгойд шилжүүлэхдээ 1 тэмээ – 5 хонь, 1 адуу - 7 хонь, 1 үхэр - 6 хонь, 1 ямаа - 0,9 хонь гэсэн коэффициентыг ашиглана).

2.1.9.2. Нөхөн сэргээсэн бэлчээрийн талбайн хэмжээ

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Газрын төлөв байдал, чанарын улсын хянан баталгаагаар нөхөн сэргээх шаардлагатай гэж үнэлэгдсэн бэлчээрийн талбайгаас тухайн жилд нөхөн сэргээлт хийсэн талбайн хэмжээг га-гаар илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Газрын нэгдмэл сэнгийн тайлангаар гаргана.

2.1.9.3. Малын тэжээлийн хангамжийн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн орон нутагт бэлтгэсэн тэжээлийг шимт чанарын солилцлын энергиэр үнэлж хонин толгойд шилжүүлсэн нэг малд ногдож байгаа энергийн хэмжээг гарган тэжээл бэлтгэлийн хүрэлцээг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тэжээл тус бүрийн шимт чанарыг солилцлын энергиэр илэрхийлсэн үзүүлэлтэд харгалзуулан бэлтгэсэн нийт тэжээлийн шимт чанарын хэмжээг тодорхойлсны дараа хонин толгойд шилжүүлсэн нийт малын тоонд харьцуулан нэг малд ногдож байгаа тэжээлийн шимт чанарыг тухайн малын физиологийн хэрэгцээтэй нь харьцуулан гаргана.

2.1.9.4. Хөдөөгийн хүн ам, малын усан хангамжийн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Хөдөөгийн хүн ам, мал сүргийн усаар хангагдсан түвшинг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Тухайн орон нутагт байгаа болон шинээр гаргасан худгийн тоо, тэдгээрийн ундрагын хүчин чадлыг хүн амын болон малын тоо, бэлчээрийн талбайн хэмжээтэй харьцуулж гаргана.

2.1.9.5. Нийт мал сүргийг бруцеллбэ, адууг ям, халдварт цус багасах, сүүний үхрийг лейкоз өвчнөөс эрүүлжүүлсэн түвшин

Үзүүлэлтийн тодорхойлолт. Тухайн нутаг дэвсгэрт бруцеллбэ, адууны ям, адууны халдварт цус багасах, сүүний үхрийн лейкоз өвчний эмнэл зүйн шинж тэмдэг илрээгүй, лабораторийн шинжилгээгээр эерэг урвалтай мал гарсан эсэхийг илэрхийлнэ.

Тооцох арга. Малын эрүүл мэндийн үзлэг, тандалт, лабораторийн шинжилгээний дүн, дүгнэлтээр мэдээллийн нэгдсэн сангаас гаргана.

3. Хөгжлийн индексийг тооцоход баримтлах зарчим, мэдээллийн эх үүсвэр

3.1. ХИ-ийг дараахь зарчмыг баримтлан тооцно. Үүнд:

3.1.1. Хөгжлийн индекс тооцох арга нь олон улсын нийтлэг арга зүйтэй нийцсэн байх;

3.1.2. Үзүүлэлтүүд нь хөгжлийн түвшинг илэрхийлэхүйц байх;

3.1.3. Шинжлэх ухааны үндэслэл бүхий нэгдмэл арга зүйтэй байх;

3.1.4. Мэдээллийн эх үүсвэр тодорхой, мэдээлэл нь тогтмол, үнэн бодитой байх;

3.1.5. Үндэсний түвшинд хүлээн зөвшөөрөгдсөн байх;

3.1.6. Хэмжих боломжтой тодорхой үзүүлэлтийг сонгосон байх.

3.2. ХИ-ийг тооцоход шаардлагатай мэдээллийн эх үүсвэрийг дараахь байгууллагаас авна:

3.2.1. Салбарын яам, Засгийн газрын агентлаг;

3.2.2. Үндэсний статистикийн хороо;

3.2.3. Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар

4. Хөгжлийн индексийг тооцох арга

Хөгжлийн индексийг тооцох 65 үзүүлэлтийг шинж чанараас нь хамааруулж зэрэг болон сөрөг гэсэн хоёр бүлэгт ангилна.

4.1.1. Зэрэг үзүүлэлт -хангамж, нөхцөлийг сайжруулах, стандарт түвшинд хүргэхийн тулд тухайн үзүүлэлтийн үр дүнг өсгөж, нэмэгдүүлэхийг зорилт болгох үзүүлэлтүүд. Жишээ нь: зам, эрчим хүч, дулаан болон усан хангамж зэрэг.

4.1.2. Сөрөг үзүүлэлт -хангамж, нөхцөлийг сайжруулах, стандарт түвшинд хүргэхийн тулд тухайн үзүүлэлтийн үр дүнг бууруулахыг зорилт болгох үзүүлэлтүүд. Жишээ нь: 100 000 амьд төрөлтөд ногдох эхийн эндэгдэл, 1000 амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдэл зэрэг.

-Зэрэг үзүүлэлтийг доорхи томъёогоор тооцно.

Тухайн үзүүлэлтийн индекс /ТҮИ/=
$$\frac{\text{тухайн үзүүлэлтийн орон нутгийн бодит утга-хамгийн бага утга}}{\text{хамгийн их утга-хамгийн бага утга}}$$

-Сөрөг үзүүлэлтийг доорхи томъёогоор тооцно.

Тухайн үзүүлэлтийн индекс /ТҮИ/=
$$\frac{\text{хамгийн их утга- тухайн үзүүлэлтийн орон нутгийн бодит утга}}{\text{хамгийн их утга-хамгийн бага утга}}$$

-тухайн үзүүлэлтийн орон нутгийн бодит утга - сонгосон орон нутгийн хувьд тухайн үзүүлэлтийн утгыг.

хамгийн бага утга – бүх орон нутгийн тухайн үзүүлэлтээс хамгийн бага үзүүлэлтийг.

хамгийн их утга –бүх орон нутгийн тухайн үзүүлэлтээс хамгийн их үзүүлэлтийг гэж тус тус ойлгоно.

4.2. Бүлэг бүрт адил 0,111 гэсэн хувийн жинг тооцоонд ашиглана.

4.3. Үзүүлэлт бүрийн хувийн жин J нь 0,111/Т байна. энд, Т-тухайн үзүүлэлтийг агуулж буй бүлэг дэх үзүүлэлт.

4.4. Аль ч орон нутгийн хувьд үзүүлэлтүүдийн хувийн жингийн нийлбэр

$$\sum_1^{67} J = 1 \text{ байна.}$$

4.5. Бүх орон нутгийн хувьд нийлмэл индекс $(ХИ)$ -ийг

$$ХИ = \sum_1^{67} J + ТҮИ \text{ томъёогоор тооцно.}$$

4.6. ХИ-ийн утгын дарааллаар орон нутгийг эрэмбэлнэ.

5. Хөгжлийн индексийн үр дүнг ашиглах, нийтэд мэдээлэх

5.1. Хөгжлийн индексийг тооцоход шаардагдах мэдээллийг Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо нэгтгэн боловсруулна.

5.2. Хөгжлийн индексийг Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо жил бүр тооцож нийтэд мэдээлнэ.

5.3. Индексийг таслалаас хойш 5 орны тооны түвшинд гаргана.

5.4. Хөгжлийн индексг оруулах нэмэлт, өөрчлөлтийг Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо хариуцна.

5.5. Хөгжлийн индекс тооцох эерэг болон сөрөг үзүүлэлтүүд

Хөгжлийн индекс тооцоход ашиглагдах эерэг үзүүлэлтүүд

1	Нэг хүнд ногдох хатуу хучилттай авто зам	+
2	Цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан өрх	+
3	Дулаан хангамжийн системд холбогдсон өрх	+
4	Хэрэглээний усан хангамж	+
5	Ариутгах татуургын хүчин чадал	+
6	Интернэт хэрэглэгч өрх	+
7	Суурин газрын нэг хүнд ногдох ногоон байгууламжийн хэмжээ	+
8	Июженерийн шугам сүлжээ бүхий орон сууцны хангамж	+
9	Цэцэрлэгийн хамран сургалтын индекс	+

10	Цэцэрлэгийн нэг хүүхдэд ногдох ашигтай талбайн хэмжээ	+
11	Бага боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин	+
12	Суурь боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин	+
13	Дотуур байранд хамрагдалтын индекс	+
14	Нэг компьютерт ногдох хүүхдийн тоо	+
15	Ерөнхий боловсролын сургуулийн ээлжийн коэффициент	+
16	Цэцэрлэгийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс	+
17	Ерөнхий боловсролын сургуулийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс	+
18	Мэргэжлийн боловсролын сургууль төгсөгчдийн ажлын байрны хангалт	+
19	1000 хүнд ногдох соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоо	+
20	Соёл, урлагийн үйлчилгээний хүртээмж	+
21	Соёл, урлагийн мэргэжлийн боловсон хүчний хангалт	+
22	Нэг хүнд ногдох номын сангийн фонд	+
23	Соёлын биет бус өвийн хамгаалалт	+
24	Эмнэлгийн мэргэжилтэн эх барьсан төрөлтийн хувь	+
25	10000 хүнд ногдох эмнэлгийн орны тоо	+
26	10000 хүнд ногдох эмнэлгийн мэргэжилтний тоо	+
27	10000 хүнд ногдох спорт, биеийн тамирын чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон талбайн хэмжээ	+
28	10000 хүнд ногдох урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдагсдын тоо	+

29	Эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн хангалт	+
30	Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал	+
31	Дундаж наслалт	+
32	Цэвэрлэх байгууламжийн цэвэршүүлэлтийн хувь	+
33	Уул уурхайн газрын нөхөн сэргээлтийн хувь	+
34	Хамгаалж тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шаандын тоо	+
35	Шилжих хөдөлгөөний харьцаа	+
36	Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн	+
37	Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	+
38	Нэг хүнд ногдох хөрөнгө оруулалтын хэмжээ	+
39	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд хувийн хэвшлийн эзлэх хувь	+
40	Нэг хүнд ногдох хадгаламжийн үлдэгдлийн хэмжээ	+
41	Нэг хүнд ногдох эзэлийн үлдэгдлийн хэмжээ	+
42	Нэг хүнд ногдох төсвийн зардал	+
43	Нэг хүнд ногдох татварын орлого	+
44	Нэг хүнд ногдох эдэлбэр газар	+
45	Нэг хүнд ногдох усны нөөц	+
46	Нэг хүнд ногдох ойн нөөц	+
47	Нэг хүнд ногдох байгалийн баялгийн хэмжээ	+
48	Газар зүйн байршил	+

49	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хэмжээ	+
50	Хөдөлмөрийн насны хүн ам	+
51	Нөхөн сэргээсэн бэлчээрийн талбайн хэмжээ	+
52	Малын тэжээлийн хангамжийн түвшин	+
53	Хөдөөгийн хүн ам, малын усан хангамжийн түвшин	+
54	Нийт мал сүргийг бруцеллез, адууг ям, халдварт цус багасах, сүүний үхрийг лейкоз өвчнөөс эрүүлжүүлсэн түвшин	+

Орон нутгийн хөгжлийн индекс тооцоход ашиглагдах сөрөг үзүүлэлтүүд

1	100 000 амьд төрөлтөд ногдох эхийн эндэгдлийн түвшин	-
2	1000 амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдлийн түвшин	-
3	1000 амьд төрөлтөд ногдох 5 хүртэлх насны хүүхдийн эндэгдлийн түвшин	-
4	100 000 хүнд ногдох сүрьеэ өвчнөөс шалтгаалсан нас баралтын түвшин	-
5	Агаарын бохирдлын хэмжээ	-
6	Усны бохирдлын хэмжээ	-
7	Нэг хүнд ногдох хатуу хог хаягдал	-
8	Цөлжилтийн хувь	-
9	Ядуурлын түвшин	-
10	Ажилгүйдлийн түвшин	-
11	Бэлчээр, хадлангийн 100 га талбайд ногдох малын тоо	-

**ХӨГЖЛИЙН ИНДЕКС ТООЦОХОД ШААРДАГДАХ МЭДЭЭЛЭЛ, ТЭДГЭЭРИЙГ
ГАРГАХ БАЙГУУЛЛАГЫН ЖАГСААЛТ**

№	Үндсэн бүлэг	№	Үзүүлэлт	Шаардагдах мэдээлэл	Хэмжих нэгж	Эх үүсвэр	
1	Дэд бүтцийн хангамж	1	Нэг хүнд ногдох хатуу хучилттай авто зам	1	Тухайн орон нутгийн хүн амын тоо	УСХ	
				2	Тухайн орон нутгийн хатуу хучилттай авто замын нийт урт	УСХ, ЗТБХБЯ	
				3	Тухайн орон нутгийн нийт замын урт	УСХ, ЗТБХБЯ	
		2	Цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан өрх	4	Тухайн орон нутгийн нийт өрхийн тоо	-	УСХ, НХХЯ
				5	Цахилгаан эрчим хүчний төвлөрсөн системд холбогдсон өрхийн тоо	-	УСХ, ЭБЭХЯ
				6	Цахилгааны бие даасан эх үүсгүүрээс хангагдсан өрхийн тоо	-	УСХ, ЭБЭХЯ
		3	Дулаан хангамжийн системд холбогдсон өрх	7	Дулаан хангамжийн системээс хангагдах орон сууцны өрх	-	УСХ, ЭБЭХЯ
				8	Төвлөрсөн дулааны эх үүсвэрт холбогдсон өрхийн тоо	-	УСХ, ЭБЭХЯ
				9	Бие даасан дулааны эх үүсвэрт холбогдсон өрхийн тоо	-	УСХ, ЭБЭХЯ

			Орон нутгийн жилийн усны нийт хэрэглээ	л/хоног	Усны газар
4	Хэрэглээний усан хангамж	10	Усны шугам сүлжээ, эх үүсвэрийн нийт хүчин чадал	м ³ /хоног	Усны газар
5	Ариутгах татуургын хүчин чадал	12	Тухайн орон нутгийн ариутгах татуургын шугам сүлжээний хүчин чадал	м ³ /хоног	ЗТБХБЯ
6	Суурин газрын нэг хүнд ногдох ногоон байгууламжийн хэмжээ	13	Тухайн орон нутгийн интернэт хэрэглэгч өрхийн тоо	-	УСХ,МШХХТГ
7	Интернэтийн шугам сүлжээ бүхий орон сууцны хангамж	14	Тухайн орон нутгийн нийт ногоон байгууламжийн талбайн хэмжээ	м ²	УСХ, БОАЖЯ
		15	Тухайн орон нутгийн төвлөрсөн шугам сүлжээнд холбогдсон орон сууцны тоо	-	ЗТБХБЯ
		16	Тухайн орон нутгийн анхан шатны инженерийн хангамж бүхий орон сууцны тоо	-	ЗТБХБЯ
		17	Тухайн орон нутгийн нийт орон сууцны тоо	-	УСХ

		Боловсролын үйлчилгээний хүртээмж, чанар			
8	Цэцэрлэгийн хамран сургалтын индекс	18	Цэцэрлэгт хамрагдсан нийт хүүхдийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
9	Цэцэрлэгийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс	19	Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдвал зохих нас (2-5 нас)-ны нийт хүүхдийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
10	Цэцэрлэгийн нэг хүүхдэд ногдох ашигтай талбайн хэмжээ	20	Цэцэрлэгт ажиллаж байгаа дипломын болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй багшийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
11	Бага боловсролын хамран сургалтын цэвэр жин	21	Цэцэрлэгийн нийт багшийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		22	Цэцэрлэгт хамрагдсан нийт хүүхдийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		23	Цэцэрлэгийн барилгын ашигтай талбайн хэмжээ	м ²	ҮСХ, БСШУЯ
		24	Ерөнхий боловсролын сургуульд сурч байгаа 6-11 насны нийт суралцагчдын тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		25	Бага боловсролд хамрагдвал зохих нас (6-11 нас)-ны нийт хүн ам (хүүхэд)-ийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		26	Ерөнхий боловсролын сургуульд сурч байгаа 6-15 насны нийт суралцагчдын тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		27	Суурь боловсролд хамрагдвал зохих нас (6-15 нас)-ны нийт хүүхдийн тоо	-	БСШУЯ

13	Дотуур байранд хамрагдалтын индекс	28	Дотуур байранд амьдарч байгаа нийт хүүхдийн тоо	-	УСХ, БСШУЯ
14	Нэг компьютерт ногдох хүүхдийн тоо	29	Дотуур байранд суух хүсэлт гаргасан нийт хүүхдийн тоо	-	УСХ
15	Ерөнхий боловсролын сургуулийн ээлжийн коэффициент	30	Ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтад ашиглаж байгаа нийт компьютерийн тоо	-	БСШУЯ
16	ЕБС-ийн мэргэжлийн багшийн хангалтын индекс	31	Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцагчдын тоо	-	УСХ, БСШУЯ
		32	Сургуульд суралцаж байгаа нийт суралцагчдын тоо	-	БСШУЯ
		33	Сургуулийн нийт хүчин чадал	-	БСШУЯ
		34	Ерөнхий боловсролын сургуульд ажиллаж байгаа дипломын болон түүнээс дээш боловсролын зэрэгтэй багшийн тоо	-	УСХ, БСШУЯ
17	Мэргэжлийн боловсролын сургууль төгсөгчдийн ажлын байрны хангалт	35	Ерөнхий боловсролын сургуулийн нийт үндсэн багшийн тоо	-	УСХ, БСШУЯ
		36	Тухайн жилд мэргэжлийн боловсролын сургууль төгсөгчдийн тоо	-	УСХ, БСШУЯ
		37	Тухайн жилд мэргэжлийн боловсролын сургууль төгсөгчдөөс 6 сарын дотор мэргэжлээрээ ажилд орсон хүний тоо	-	УСХ, БСШУЯ

ҮСХ, БСШУЯ	-	Мэргэжлийн урлагийн байгууллага /театр, чуулга/-ын тоо	ҮСХ, БСШУЯ
38	-	Мэргэжлийн урлагийн байгууллага /театр, чуулга/-ын тоо	ҮСХ, БСШУЯ
39	-	Нийт уран бүтээлчид	ҮСХ, БСШУЯ
40	-	Үүнээс мэргэжлийн уран бүтээлчид	ҮСХ, БСШУЯ
41	-	Музейн тоо	БСШУЯ
42	-	Музейн нийт ажилтан, үүнээс мэргэжлийн ажилтан	БСШУЯ
43	-	Аймгийн номын сан	БСШУЯ
44	-	Номын сангийн нийт ажилтан, үүнээс мэргэжлийн ажилтан	БСШУЯ
45	-	Сумын соёлын төв	БСШУЯ
46	-	Соёлын төвийн нийт ажилтан Гэрхлэгч, номын санч, дуу хөгжмийн багш, бүжгийн багш, бусад/ үүнээс мэргэжлийн ажилтан	БСШУЯ
47	-	Соёл, урлагийн байгууллага /театр, чуулга, музей, номын сан, соёлын төв/-ын тоо	БСШУЯ
48	-	Соёл, урлагийн нийт ажилтан, үүнээс мэргэжлийн ажилтан	БСШУЯ

Соёл, урлаг

18

Соёл, урлагийн
мэргэжлийн
боловсон хүчний
хангалт

3

		49	Тухайн орон нутгийн соёл, урлагийн байгууллагын тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		50	Тухайн орон нутгийн соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		51	Мэргэжлийн урлагийн байгууллагын тоглолт үүнээс -явуулын тоглолт, үзэгчдийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		52	Тоглолт үзсэн нийт үзэгчдийн тоо	-	ҮСХ, БСШУЯ
		53	Номын сангийн фондод байгаа нийт номын тоо	-	БСШУЯ
		54	Номын сангаар нэг жилд үйлчлүүлсэн хүний тоо	-	БСШУЯ
		55	Соёлын биет бус өвийг өвлөн тээгч	-	ҮСХ, БСШУЯ
		56	Соёлын биет бус өвийг өвлөн суралцагч	-	ҮСХ, БСШУЯ
		57	Тухайн орон нутгийн эхийн эндэгдлийн тоо	-	ҮСХ
		58	Тухайн орон нутгийн нялхсын эндэгдлийн тоо	-	ҮСХ
		19	Соёл, урлагийн байгууллагын суудлын тоо		
		20	Соёл, урлагийн үйлчилгээний хүртээмж		
		21	Нэг хүнд ногдох номын сангийн фонд		
		22	Соёлын биет бус өвийн хамгаалалт		
		23	100 000 амьд төрөлтөд ногдох эхийн эндэгдлийн түвшин		
		24	1000 амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдлийн түвшин		
	Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж				
4					

25	1000 амьд төрөлтөд ногдох 5 хүртэлх насандаа эндсэн хүүхдийн эндэгдлийн түвшин	59	Тухайн орон нутгийн жилийн амьд төрөлтийн тоо	-	УСХ
26	Эмнэлгийн мэргэжилтэн эх барьсан төрөлтийн хувь	60	5 хүртэлх насандаа эндсэн хүүхдийн тоо	-	УСХ
27	100 000 хүн амд ногдох сурьез өвчнөөс шалтгаалсан нас баралтын түвшин	61	Эмнэлгийн мэргэжилтэн эх барьсан төрөлтийн тоо	-	ЭМЯ
28	10000 хүнд ногдох эмнэлгийн орны тоо	62	Тухайн жилд нас барагсдын тоо	-	УСХ, ЭМЯ
29	10000 хүнд ногдох эмнэлгийн мэргэжилтний тоо	63	Сурьез өвчнөөр нас барагсдын тоо	-	УСХ, ЭМЯ
30	10000 хүнд ногдох спорт, биеийн тамирын чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон талбай	64	Тухайн орон нутгийн нийт эмнэлгийн орны тоо	-	УСХ, ЭМЯ
		65	Тухайн орон нутгийн эрүүл мэндийн салбарт ажиллаж байгаа эмнэлгийн мэргэжилтний тоо	-	УСХ, ЭМЯ
		66	Спорт, биеийн тамирын чийрэгжүүлэлтийн хэрэгслээр тоноглогдсон нийт талбайн хэмжээ	м ²	ЭМЯ, ЭМГ

5	Хүрээлэн байгаа байгаль орчин	31	10000 хүнд ногдох урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдагсдын тоо	67	Орон нутгийн тухайн жилд урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдсан хүний тоо	мян.хүн	ЭМЯ
		32	Эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн хангалт	68	Эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн тоо	-	ЭМЯ, СЯ
		33	Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал	69	Нормативын дагуу байвал зохих эмнэлгийн багаж, тоног төхөөрөмжийн тоо	-	ЭМЯ, СЯ
		34	Дундаж наслалт	70	Тухайн жилд эрүүл мэндийн салбарт зарцуулсан нийт зардал	сая.төг	ЭМЯ, СЯ
		35	Агаарын бохирдлын хэмжээ	71	0 нэслалтаас тооцсон хүний амьдрах хугацааны дундаж	-	УСХ
		36	Усны бохирдлын хэмжээ	72	Тухайн орон нутгийн агаар дахь азотын давхар исэл, хүхэрлэг хий, жилийн дундаж агууламж	мкг/м³	БОАЖЯ
		37	Цэвэрлэх байгууламжийн цэвэршүүлэлтийн хувь	73	Тухайн орон нутгийн V-VI бохирдлын зэрэгтэй гол, горхины тоо	-	БОАЖЯ, Усны газар
				74	Тухайн орон нутгийн цэвэрлэх байгууламжийн тоо	-	БОАЖЯ
				75	Цэвэршилтийн зэрэг	хувь	БОАЖЯ

38	Нэг хүнд ногдох хатуу хог хаягдал	76	Тухайн орон нутгийн хатуу хог хаягдлын хэмжээ	тонн	БОАЖЯ
39	Цөлжилтийн хувь	77	Тухайн орон нутгийн нутаг дэвсгэрийн нийт талбайн хэмжээ	км ²	УСХ
40	Уул уурхайн газрын нөхөн сэргээлтийн хувь	78	Тухайн орон нутгийн цөлжсөн талбайн нийт хэмжээ	км ²	БОАЖЯ
41	Хамгаалж тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шандын тоо	79	Тухайн орон нутгийн нөхөн сэргээсэн газрын хэмжээ	км ²	БОАЖЯ
42	Ядуурлын түвшин	80	Уул уурхайн үйл ажиллагаанд орсон газрын хэмжээ	км ²	БОАЖЯ, ЗБЗХЯ
43	Ажилгүйдлийн түвшин	81	Хамгаалж тохижуулсан усны эх үүсвэр, булаг шандын тоо	-	БОАЖЯ
44	Шилжих хөдөлгөөний харьцаа	82	Тухайн орон нутгийн нийт усны эх үүсвэр, булаг шандын тоо	-	БОАЖЯ
6	Нийгэм, эдийн засгийн байдал	83	Ядуурлын шугамаас доогуур хэрэглээтэй хүн амын тоо	-	УСХ, НХХЯ
		84	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын тоо	мян.хүн	УСХ
		85	Нийт бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн тоо	мян.хүн	УСХ
		86	Тухайн орон нутгийн байнгын оршин суугчдын тоо	мян.хүн	УСХ
87	Тухайн жилд орон нутгаас шилжин явсан хүн амын тоо	87	Тухайн жилд орон нутгаас шилжин явсан хүн амын тоо	мян.хүн	УСХ
88	Тухайн жилд орон нутагт шилжин ирсэн хүн амын тоо	88	Тухайн жилд орон нутагт шилжин ирсэн хүн амын тоо	мян.хүн	УСХ

45	Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүн	89	Тухайн орон нутгийн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ	сая.төг	ҮСХ
46	Аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	90	Тухайн орон нутгийн жилд үйлдвэрлэсэн аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний хэмжээ	сая.төг	ҮСХ
47	Нэг хүнд ногдох хөрөнгө оруулалтын хэмжээ	91	Тухайн орон нутгийн жилийн хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ	сая.төг	ҮСХ
48	ДНБ-д хувийн хэвшлийн эзлэх хувь	92	Тухайн жилд хувийн хэвшлийн үйлдвэрлэсэн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ	сая.төг	ҮСХ
49	Нэг хүнд ногдох хадгаламжийн үлдэгдлийн хэмжээ	93	Тухайн орон нутгийн жилийн эцсийн нийт хадгаламжийн нийт хэмжээ	сая.төг	Монгол-банк
50	Нэг хүнд ногдох эзэлийн үлдэгдлийн хэмжээ	94	Тухайн орон нутгийн жилийн эцсийн эзэлийн нийт хэмжээ	сая.төг	Монгол-банк
51	Нэг хүнд ногдох төсвийн зардал	95	Тухайн орон нутгийн жилийн төсвийн нийт зардал	сая.төг	СЯ
52	Нэг хүнд ногдох татварын орлого	96	Тухайн орон нутгийн жилийн татварын нийт орлого	сая.төг	СЯ
Санхүүгийн үзүүлэлт					
7					

		Хөгжлийн нөөц давуу тал				
53	Нэг хүнд ногдох эдлэлбэр газар	97	Тухайн орон нутгийн эдлэлбэр газрын нийт хэмжээ	км ²	ҮСХ	
54	Нэг хүнд ногдох усны нөөц	98	Тухайн орон нутгийн нөөц нь тогтоогдсон гадаргын усны нийт хэмжээ	м ³	БОАЖЯ	
55		99	Тухайн орон нутгийн нөөц тогтоогдсон гүний усны нийт хэмжээ	м ³	БОАЖЯ	
56	Нэг хүнд ногдох ойн нөөц	100	Тухайн орон нутгийн ой мод бүхий газрын нийт талбайн хэмжээ	м ²	БОАЖЯ	
57		101	Улсын эрдэс баялгийн санд бүртгэгдсэн алт, зэс, төмөр, нүүрс, ураны нөөцийн хэмжээ	м ³	АМГ	
		102	Алт, зэс, төмөр, нүүрс, ураны 2005 оны дэлхийн зах зээлийн үнэ	-	ҮСХ	
	Газар зүйн байршил	103	Хилийн боомт бүхий орон нутгийн хамгийн ойрын байнгын ажиллагаатай боомт хурталх зай	км	ЗТБХБЯ, тухайн орон нутаг	
58		104	Хилийн боомтгүй орон нутгийн Улаанбаатар хот хурталх зай	км	ЗТБХБЯ, тухайн орон нутаг	
	Хөдөлмөрийн насны хүн ам	105	Тусгай хамгаалалтад авсан газар нутгийн талбайн хэмжээ	км ²	БОАЖЯ	
59		106	Хөдөлмөрийн насны нийт хүн амын тоо	мян. хүн	ҮСХ, НХХЯ	

Хөдөө аж ахуй

9

60	Бэлчээр хадлангийн 100 га талбайд ногдох малын тоо	107	Тухайн орон нутгийн бэлчээр, хадлангийн нийт талбайн 100 га тугамд ногдож байгаа хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо	мян. толгой	ХХААХУЯ	
	61	Нөхөн сэргээсэн бэлчээрийн талбайн хэмжээ	108	Тухайн орон нутгийн нөхөн сэргээсэн бэлчээрийн талбайн хэмжээ	га	ХХААХУЯ
	62	Малын тэжээлийн хангамжийн түвшин	109	Малын тэжээлийн хангамжийн түвшин	-	ХХААХУЯ
	63	Хөдөөгийн хүн ам, малын усан хангамжийн түвшин	110	Тухайн орон нутагт байгаа болон шинээр гаргасан худгийн тоо, тэдгээрийн ундраргын хүчин чадал	-	ХХААХУЯ
			111	Тухайн орон нутгийн бэлчээрийн талбайн хэмжээ	га	ХХААХУЯ
	64	Нийт мал сүргийг бруцеллез, адууг ям халдварт цус багахах, сүүний үхрийг лейкоз өвчнөөс эрүүлжүүлсэн түвшин	112	Тухайн орон нутгийн малын нийт тоо	мян. толгой	ХХААХУЯ
			113	Тухайн орон нутагт эмнэл зүйн шинжилгээгээр эерэг үзүүлэлтэй гарсан малын тоо	мян. толгой	ХХААХУЯ

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХИЙН ТОГТООЛ

2010 оны 05 дугаар
сарын 19-ний өдөр

Дугаар 14

Улаанбаатар
хот

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛИЙН 21 ДҮГЭЭР БҮЛГИЙН ЗАРИМ ЗҮЙЛ, ЗААЛТЫГ ТАЙЛБАРЛАХ ТУХАЙ

Нийгмийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн талаар заасан Эрүүгийн хуулийн 21 дүгээр бүлгийн зарим зүйл, заалтыг нэг мөр ойлгож, зөв хэрэглэх явдлыг хангах зорилгоор Монгол Улсын Үндсэн хуулийн тавьдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4 дэх заалт, Шүүхийн тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.6.5-д заасныг удирдлага болгон Улсын Дээд шүүхээс ТОГТООХ нь:

1. Эрүүгийн хуулийн /цаашид хуулийн гэх/ 177 дугаар зүйлийн 177.1-д заасан “**эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан**”-д төрийн байгууллага, түүний албан хаагчид хамаарна.

Мөн зүйл, хэсэгт заасан “**нийтэд аюултай**” гэдгийг Улсын Дээд шүүхийн 2009 оны 5 дугаар сарын 22-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолын 5.14-т зааснаар ойлгоно.

2. Энэ зүйлийн 177.2 болон 178¹ дүгээр зүйлийн 178^{1.2}-т заасан “**бусад хүнд хор уршиг**” гэдэгт их буюу онц их хэмжээний хохирол учирсан, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа алдагдсан, хүн амын хүнсний болон ахуйн бусад үйлчилгээ тасалдсан, онц байдал зарлах зэргээр хүмүүсийн эрхийн байдалд хязгаарлалт тогтооход хүргэсэн, нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал бий болсон, хүний бие махбодид хүнд эсхүл хэд хэдэн хүний бие махбодид хүндэвтэр гэмтэл учирсан зэргийг хамааруулж үзнэ.

3. Хуулийн 178¹ дугаар зүйлийн 178^{1.1}-д заасан “**террорист этгээд**” гэдгийг Терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.5-д зааснаар ойлгоно.

Мөн зүйл, хэсэгт заасан “хууль бус зэвсэгт бүлэглэл” гэж террорист ажиллагаа явуулах болон гэмт хэрэг үйлдэх зорилгоор байгуулагдсан, тодорхой бүтэц, зохион байгуулалт бүхий зэвсэглэсэн этгээдүүдийн нэгдлийг хэлнэ.

4. Хуулийн 178² дугаар зүйлийн 178².2-т заасан “...хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл...” гэдгийг Зар сурталчилгааны тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.5-д зааснаар ойлгоно.

5. Хуулийн 179 дүгээр зүйлд заасан “Нийтийн эмх замбараагүй байдал бий болгох” гэмт хэрэгт хамтран оролцогчид эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд мөн хуулийн 35 дугаар зүйлийн зохих хэсгийг журамлана.

Дээрх гэмт хэргийг үйлдэх явцдаа хүний амь бие, эрүүл мэндийн болон өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн бол Эрүүгийн хуулийн аль тохирох зүйлээр давхар зүйлчилнэ.

6. Хуулийн 180 дугаар зүйлийн зарим заалтыг дараах байдлаар тайлбарласугай.

6.1. “уулгалан довтолх” гэж бусдын эд хөрөнгийг хууль бусаар авах, хүнийг санаатай алах, хүчиндэх, далайлган сүрдүүлэх, танхайрах, бусдын эд хөрөнгийг санаатайгаар устгах, гэмтээх зэрэг зорилгоор хүч хэрэглэж буюу хүч хэрэглэхээр заналхийлэн зэвсэглэж халдсаныг хэлнэ.

6.2. “...зохион байгуулалттай ... бүлэг” гэдгийг Улсын Дээд шүүхийн 2003 оны 5 дугаар сарын 5-ны өдрийн 10 дугаар тогтоолын 9-д зааснаар ойлгоно.

6.3. Зэвсэг болон түүгээр зэвсэглэсэн хүний тоо энэ хэргийн зүйлчилэлд нөлөөлөхгүй бөгөөд бүлгийн нэг л гишүүн зэвсэглэсэн байхад түүнийг мөн зүйл, хэсэгт заасан “зэвсэг бүхий” гэдэгт хамааруулан үзнэ.

6.4. "...энэ бүлэгт элссэн..." гэж тухайн хүн уг бүлэгт өөрийн хүсэл сонирхол, сайн дурын үндсэн дээр нэгдэн орсныг хэлнэ.

6.5. Уулгалан довтолох гэмт хэргийн улмаас бусдын амь бие, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөнд хохирол учирсан бол Эрүүгийн хуулийн аль тохирох зүйлээр давхар зүйлчилнэ.

6.6. Уулгалан довтолсон эсэхээс үл хамааран зохион байгуулалттай, зэвсэг бүхий бүлэг байгуулсан, энэ бүлэгт элссэн үеэс уг хэргийг төгс үйлдэгдсэнд тооцно.

7. Хуулийн 182 дугаар зүйлд заасан "зохион байгуулалттай бүлэг", "гэмт бүлэглэл" гэдгийг Улсын Дээд шүүхийн 2003 оны 5 дугаар сарын 5-ны өдрийн 10 дугаар тогтоолын 9, 10, 12, 13-т зааснаар ойлгож хэрэглэнэ.

Мөн зүйлийн 182.1-д заасан "элссэн" гэдгийг энэ тогтоолын 6.4-т зааснаар ойлгоно.

8. Хуулийн 183 дугаар зүйлийн 183.1-д заасан "...аюулгүй ажиллагааны журам зөрчсөн..." гэж уулын болон уурхайн, барилгын, түүнчлэн үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагад тэсэрч дэлбэрэх аюултай үйл ажиллагааг гүйцэтгэх явцад заавал дагаж мөрдвөл зохих хууль тогтоомжийг огт хэрэгжүүлээгүй эсхүл зохих ёсоор биелүүлээгүйг хэлнэ.

Мөн зүйл, хэсэгт заасан "бусад хүнд хор уршиг" гэдэгт хүний бие махбодид хүнд гэмтэл учирсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон, хэд хэдэн хүний бие махбодид хүндэвтэр гэмтэл болон бусдын эд хөрөнгөнд их буюу онц их хэмжээний хохирол учирсан зэргийг хамааруулан үзнэ.

9. Хуулийн 184, 185, 186, 187, 188, 190 дүгээр зүйлүүдэд заасан "тэсэрч дэлбэрэх бодис..." гэдгийг Тэсэрч дэлбэрэх бодис, тэсэлгээний хэрэгслийн эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д зааснаар ойлгоно.

10. Хуулийн 184 дүгээр зүйлийн 184.2-т заасан **"...бусад хүнд хор уршиг..."** гэдэгт хүний бие махбодид хүнд гэмтэл учирсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон, хэд хэдэн хүний бие махбодид хүндэвтэр гэмтэл болон бусдын эд хөрөнгөнд их буюу онц их хэмжээний хохирол учирсан, агаарын хөлөгт эвдрэл гэмтэл гарсан, сүйрэхэд хүргэсэн зэргийг хамааруулан үзнэ.

11. Хуулийн 185, 186, 187, 188 дугаар зүйлүүдэд заасан **"галт зэвсэг /ангийн буунаас бусад/..."** гэдгийг Галт зэвсгийн тухайн хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.1-д зааснаар ойлгоно.

Дээрхи зүйлүүдэд заасан **"...байлдааны галт хэрэгсэл..."** гэж ангийн буунаас бусад буунд хэрэглэдэг бүх төрлийн сумнууд, тийрэлт, шидэлтийн хүчээр байнд хүрч дэлбэрэлтийн хүчээр байг устгах зориулалт бүхий зэвсгийн зүйлсийг хэлнэ.

12. Хуулийн 185 дугаар зүйлийн 185.2-т заасан **"...хууль бусаар үйлдвэрлэсэн..."** гэдэгт гар аргаар болон зориулалтын бус үйлдвэр, газарт эсхүл зохих тусгай зөвшөөрөлгүйгээр хийсэн байхыг ойлгоно.

13. Хуулийн 186 дугаар зүйлийн 186.2-т заасан **"...албан ажлын хувьд ашиглах буюу хамгаалахаар итгэмжлэгдэн хариуцсан этгээд..."**, мөн хуулийн 187 дугаар зүйлийн 187.2-т заасан **"...хадгалах, хамгаалах үүрэг хүлээсэн этгээд ..."** гэдэгт зэвсэгт хүчин, бусад цэрэг, цагдаа, тагнуул, хорих зэрэг байгууллагын дээр дурдсан чиг үүргийг хүлээсэн ажилтан хамаарна.

14. Хуулийн 187 дугаар зүйлийн 187.1-д заасан **"...бусад хүнд хор уршиг..."** гэдгийг энэ тогтоолын 8-д зааснаар ойлгоно.

15. Хуулийн 188 дугаар зүйлийн 188.2-т заасан **"хар тамхи, мансууруулах бодис..."** гэдэгт эмийн найрлагад агуулагдсан эсхүл

байгалийн болоод нийлэгжүүлэх аргаар гаргаж авсан мансууруулах үйлчилгээ үзүүлж, хүний бие, оюун ухааныг түр зуур идэвхжүүлэх боловч түүнийг хэрэглэснээр төв мэдрэлийн системд нөлөөлж, сэтгэцийн хүнд өвчнөөр өвчлүүлэх, донтуулах үйлчилгээтэй бодис, тэдгээрийн нэгдэл хамаарна.

Үүнд, намуу цэцгийн төрлийн ургамлууд, опиумын гаралтай бодис, героин, марихуаны гаралтай бодисууд, олсны ургамал, кокагийн навч, каннабис, түүний давирхай, гашиш, түүнчлэн "Мансууруулах эмийн тухай" 1961 оны НҮБ-ын Конвенц болон "Сэтгэцэд нөлөөлөх бодисын тухай" 1971 оны НҮБ-ын Конвенцийн жагсаалтад заасан, үндэсний хууль тогтоомжийн дагуу улсын хяналтад байлгавал зохих эм, байгалийн эсхүл нийлэгжүүлсэн бэлдмэлүүд зэргийг хамааруулан үзнэ.

Мөн зүйл, хэсэгт заасан "...хууль бусаар Монгол Улсын хил нэвтрүүлсэн..." гэдэгт хуульд нэрлэж заасан дээрх зүйлийг Монгол Улсын хууль, Олон улсын гэрээ, Засгийн газар, эрх бүхий бусад байгууллагаас тогтоосон журмыг зөрчин Монгол Улсын хилээр гаргасан, оруулсан, дамжуулан өнгөрүүлсэн үйлдлийг ойлгоно.

16. Хуулийн 189 дүгээр зүйлийн 189.1-д заасан "үүрэг хүлээсэн этгээд..." гэдэгт хууль тогтоомж, эрх бүхий албан тушаалтны гаргасан шийдвэр эсхүл ажлын байрны тодорхойлолтод заасны дагуу тухайн байгууллагад галын аюулгүй байдлыг хангуулах үүрэг хүлээсэн албан тушаалтан хамаарна.

Мөн зүйлийн 189.2-т заасан "...бусад хүнд хор уршиг..." гэдэгт хүний бие махбодид хүнд болон хэд хэдэн хүний бие махбодид хүндэвтэр гэмтэл учирсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон, байгаль орчин, ургамал, амьтны аймагт хохирол учирсан, аж ахуйн нэгж, байгууллага, түүнчлэн хүн амын хангамж, үйлчилгээ, эмнэлгийн хэвийн үйл ажиллагаа тодорхой хугацаагаар алдагдсан зэргийг ойлгоно.

17. Хуулийн 190 дүгээр зүйлийн 190.2-т заасан "...бусад хүнд хор уршиг..." гэдэгт хүний бие махбодид хүнд болон хэд хэдэн хүний бие махбодид хүндэвтэр гэмтэл учирсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон, бусдын эд хөрөнгөнд их буюу онц их хэмжээний болоод байгаль орчин, ургамал, амьтны аймагт хохирол учирсан зэргийг хамааруулан үзнэ.

18. Хуулийн 191 дүгээр зүйлийн 191.1-д заасан "бусад хүнд хор уршиг" гэдэгт хүний бие махбодид хүнд болон хэд хэдэн хүний бие махбодид хүндэвтэр гэмтэл учирсан, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон зэргийг ойлгоно.

19. Хуулийн 184, 188, 190, 191 дүгээр зүйлүүдэд заасан "түргэн шатамхай", "хордуулах", "цацраг идэвхт", "идэмхий" бодис мөн эсэхийг шинжээчийн дүгнэлтээр тогтооно.

20. Хуулийн 181 дүгээр зүйлийг Улсын Дээд шүүхийн 2006 оны 2 дугаар сарын 20-ны өдрийн 03, 2007 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн 41 дүгээр тогтоолуудаар тайлбарласан болохыг дурдсугай.

ЕРӨНХИЙ ШҮҮГЧ

С.БАТДЭЛГЭР

ШҮҮГЧИД

Б.БАТ-ЭРДЭНЭ

Ч.ГАНБАТ

Хаяг:

"Төрийн мэдээлэл" эмхтгэлийн редакци

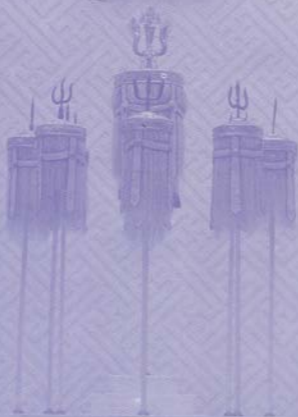
Улаанбаатар-12, Төрийн ордон 124 тоот

И-мэйл: tarii_medeelal@parliament.mn

Утас: 262420, 329612

Хэвлэлийн хуудас 4

Индекс: 14003

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын хэвлэх хэсэгт хэвлэн.
Үгас 329487